

Humor u nastavi

Murat, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:718606>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

HUMOR U NASTAVI

Diplomski rad

Iva Murat

Mentorica: dr. sc. Vilmica Kapac

Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. O humoru	2
2.1. Definicije humora.....	2
2.2. Teorije humora.....	3
2.3. Stilovi humora	3
2.4. Razvoj humora kod djece	4
2.5. Humor kao važan dio socijalne kompetencije	6
3. Humor u nastavi	7
3.1. Humor i učitelji početnici.....	7
3.2. Primjeren i neprimjeren humor.....	8
3.2.1. Primjeren humor	9
3.2.2. Neprimjeren humor	10
4. Utjecaj humora na razredno ozračje	11
4.1. O razrednom ozračju.....	11
4.2. Razredno ozračje učitelja koji rijetko koriste ili ne koriste humor	13
4.3. Razredno ozračje učitelja koji pretjerano koriste humor.....	13
4.4. Razredno ozračje učitelja koji koriste primjerene oblike humora	13
4.5. Razredno ozračje učitelja koji koriste neprimjerene oblike humora.....	13
4.6. Humor i emocije učenika.....	14
5. Utjecaj humora na učenje učenika i rezultate ispita	15
5.1. Utjecaj humora na učenje učenika.....	15
5.2. Humor kao vrsta neposrednog ponašanja i njegov utjecaj na učenje.....	17
5.3. Humor u ispitnim situacijama	17
5.4. Moguć negativan utjecaj humora na ispitne rezultate	19
5.5. Humor i ispitna anksioznost	19
6. Prijedlozi za korištenje humora u nastavi	20
6.1. Pjesme	21
6.2. Priče	21
6.3. Zagonetke, pitalice i igre riječima	22
6.4. Sličice, karikature, crteži i stripovi	22
6.5. Vicevi.....	23
6.6. Filmovi i video materijali	24

7. Prikaz rezultata dosadašnjih istraživanja.....	24
8. Istraživanje stavova i mišljenja učitelja razredne nastave o korištenju humora u nastavi.....	26
8.1. Problem i cilj istraživanja	26
8.2. Istraživačka pitanja	26
8.3. Etički aspekti istraživanja	27
8.4. Uzorak.....	27
8.5. Postupci i instrumenti.....	27
8.6. Obrada podataka	28
9. Analiza podataka.....	28
9.1. Smatrate li da je poželjno koristiti humor u poučavanju i zašto?	28
9.2. Koliko često koristite humor u nastavi?	30
9.3. Na koje načine koristite humor u nastavi?	31
9.4. Pozitivni učinci humora u nastavi.....	38
9.4.1. Utjecaj humora na razredno ozračje.....	38
9.4.2. Utjecaj humora na učenje učenika	40
9.4.3. Utjecaj humora na rezultate ispita učenika	41
9.5. Negativni učinci humora u nastavi.....	43
9.6. Smatrate li da vas je vaše obrazovanje/stručno usavršavanje pripremlilo na prikladno korištenje humora u nastavi?	46
9.7. Oklijevate li ikada u korištenju humora u nastavi i ako da, koji su razlozi za to?	49
9.8. Završna razmatranja učiteljica	50
10. Rasprava o dobivenim rezultatima.....	52
11. Zaključak	57
12. Literatura.....	60
13. Prilozi	63
13.1. Prilog 1 – protokol intervjua.....	63

Humor u nastavi

Sažetak

Humor ima veliku ulogu u našim životima, iako ga ponekad zanemarujemo. Mnoge su dobrobiti smijeha za fizičko i psihičko zdravlje, no kao da se s godinama smijemo sve manje. Oni kojima sigurno ne trebamo objašnjavati dobrobiti smijeha su djeca. Humor i smijeh sastavni su dio života jednog djeteta, a čini se da škola od njega često traži ozbiljnost na kakvu nije spremno. Gradivo je zahtjevno, a obaveza je u svakom razredu sve više. Može li se ovdje pronaći mjesta za humor? U želji da detaljnije istražimo ovu temu, nastao je ovaj rad. U radu se govori o prednostima i rizicima pri korištenju humora u nastavi, kao i o njegovom utjecaju na različite aspekte nastave. Prikazuju se podaci dobiveni kao rezultat kvalitativnog istraživanja mišljenja i stavova učitelja razredne nastave o korištenju humora u nastavi. Kao metoda istraživanja korišten je polustrukturirani intervju, a uzorak se sastoji od 8 učiteljica razredne nastave jedne osnovne škole u Velikoj Gorici. Rezultati pokazuju vrlo pozitivne stavove prema humoru te ukazuju na to da učitelji humor rado i učestalo koriste, uviđajući njegove prednosti, ali i rizike. Istraživanje je pokazalo da manjka edukacija za učitelje o korištenju humora u nastavi, a da učitelji pokazuju interes za polaganje takvih edukacija.

Ključne riječi: humor u nastavi, učitelji razredne nastave, razredna nastava, razredno ozračje, učenje

Humor in teaching

Abstract

Humor plays a big role in our lives, even though we sometimes neglect it. There are many benefits of laughter for physical and mental health, but as we age, we seem to laugh less and less. The ones to whom we certainly do not need to explain the benefits of laughter are children. Humor and laughter are an integral part of a child's life, but it seems that school often demands from him a seriousness that he is not ready for. The curriculum is demanding, and there are more and more obligations in each class. Can there be room for humor? In the desire to investigate this topic in more detail, this thesis was created. The paper discusses the advantages and risks of using humor in teaching, as well as its impact on various aspects of teaching. Data obtained as a result of qualitative research on the opinions and attitudes of classroom teachers on the use of humor in teaching are presented. A semi-structured interview was used as a research method, and the sample consists of 8 female classroom teachers of an elementary school in Velika Gorica. The results show very positive attitudes towards humor and indicate that teachers use humor gladly and often, recognizing its advantages, but also the risks present. The research showed that there is a lack of training for teachers on the use of humor in teaching, and that teachers show interest in taking such training.

Key words: humor in teaching, primary school teachers, primary school teaching, class atmosphere, learning

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada pripada području školske pedagogije i didaktike. Glavni predmet proučavanja je korištenje humora u razrednoj nastavi. Rad je strukturiran tako da prvo govori općenito o humoru, zatim o humoru u nastavi, nakon toga govori o utjecaju humora na razredno ozračje te o utjecaju humora na učenje učenika i rezultate ispita. U radu se zatim daju i neki prijedlozi za korištenje humora u nastavi. Nakon prikaza dosadašnjih istraživanja slijedi istraživački dio, odnosno sama tema rada, a to je ispitivanje stavova i mišljenja učitelja razredne nastave o korištenju humora u nastavi.

Kod učenika se tijekom nastave mogu pojaviti neugodne emocije poput straha, zabrinutosti ili dosade. Ovakve emocije koče učenike u stjecanju znanja i vještina te usvajanju poželjnih stavova i vrijednosti. Primjereno korištenje humora može nastavu učiniti zanimljivijom, a kod učenika povećati aktivnost i motivaciju za učenje. Kako bi škola ispunila svoju zadaću, ona za dijete mora biti sretno i sigurno mjesto. Korištenje humora u nastavi tome doprinosi jer pomaže u stvaranju pozitivnog ozračja i dobrih međuljudskih odnosa. Osim toga, malo smijeha nikada nije na odmet, jer osim što stvara dobro raspoloženje, donosi mnoge benefite za psihičko i fizičko zdravlje. Upravo ovo je bila glavna motivacija za odabir teme. Budući da postoje mnoge prednosti korištenja humora u nastavi, željeli smo saznati što o tome misle učitelji – smatraju li humor poželjnim u svojoj učionici, koliko često i na koje sve načine koriste humor te koje prednosti i nedostatke primjećuju.

2. O humoru

2.1. Definicije humora

Svi smo čuli za izreku „Smijeh je lijek“, no koliko često se zaista iz srca smijemo? Smijeh nas opušta i puni nas pozitivnom energijom. Smijeh također pomaže promijeniti perspektivu kad smo suočeni s problemima. Smisao za humor karakteristika je koja pomaže u nošenju sa stresom i kriznim situacijama. Osobe koje imaju razvijen smisao za humor često pozitivnije gledaju na stvari i u stanju su pronaći nešto dobro u gotovo svakoj situaciji. Humor i smijeh također omogućuju povezivanje s drugim ljudima. Smisao za humor razvija se od rane dobi, a djeca se u prosjeku smiju znatno više nego odrasli. Iako je u praktičnom smislu jasno što je humor, postavlja se pitanje kako ga znanstveno definirati.

Riječ „humor“ latinskog je podrijetla i izvorno označava tjelesni sok, vlagu, tekućinu, mokrinu, ali je novo, stručno i kolokvijalno značenje znatno izmijenjeno i označava „smisao za komiku, duhovitost, šaljivost, šalu, pošalicu, dosjetku, anegdotu, 'vicljivost'; nezlobno prikazivanje smiješnoga, iznošenje događaja, ljudskih nedostataka i slabosti u neuvredljivo komičnom smiješnom obliku“ (Klaić, 1970, prema Matijević, 1994, str. 12).

Smijeh se javlja u situacijama koje karakterizira veselje, bezbrižnost, zdravlje, sigurnost, odnosno kada su zadovoljene neke osnovne čovjekove potrebe. Strah, bolest, pospanost i osamljenost djeluju blokirajuće na pojavu smijeha (Matijević, 1994, 12).

Humor je zajednički naziv za pisane, crtane i verbalno iznesene sadržaje koji izazivaju smijeh i veselje, ali i za svojstvo osobnosti koje se očituje u duhovitosti i šaljivosti (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021).

Oksfordski Engleski rječnik (The Oxford English Dictionary) definira humor kao „kvalitetu radnje, govora ili pisanoga teksta koji pobuđuje razonodu i osjećaj zabave; neobičnost, šaljivost, veselost, komičnost, zabavnost.“ Također navodi kako je humor „sposobnost percipiranja nečega što je smiješno ili zabavno, ili sposobnost izražavanja istoga kroz govor, pisanje ili neke druge kompozicije; šaljivo zamišljanje ili ponašanje prema nekom subjektu“ (Simpson i Weiner, 1989, prema Martin, 2007, str. 5).

2.2. Teorije humora

Mnogi autori koji su proučavali fenomen humora pokušali su utvrditi zbog čega se javlja smijeh, odnosno zašto nešto smatramo smiješnim. Tako su nastale različite teorije humora. Şahin (2021), Frymier, Wanzer i Wojtaszczyk (2008) samo su neki od autora koji spominju tri teorije humora: teoriju superiornosti, teoriju nesklada i teoriju iznenađenja. Matijević (1994) uz ove tri teorije navodi još i teoriju ambivalencije.

Prema *teoriji superiornosti* humor je socijalno prihvatljiv način da se iskaže superiornost, agresija ili seksualnost (Matijević, 1994). Smisao za humor, prema ovoj teoriji, karakteriziraju osjećaji kao što su poniženje, zloba, ljutnja, neprijateljstvo, ismijavanje ili superiornost (Carrell, 2008 prema Şahin, 2021).

Prema *teoriji nesklada* smiješnima se smatraju poruke koje karakteriziraju kontrast, nedosljednost ili iznenađenje (Berlyne, 1960 prema Frymier i sur., 2008). Bolje primjećivanje kontrasta znači i više humora (Bokun, 1977 prema Matijević 1994).

Prema *teoriji iznenađenja* izvor humora je nagli prekid toka stvari (Matijević, 1994). Ova se teorija fokusira na afektivno uzbuđenje čija posljedica može biti smijeh (Frymier i sur., 2008) te na otpuštanje stresa i opuštenost koja nastaje uz pomoć smijeha (Şahin, 2021 prema Şahin, 2018).

Prema *teoriji ambivalencije* humor nastaje kada čovjek istovremeno ima nespojive osjećaje, a za razliku od teorije nesklada, koja naglašava misli i percepciju, prema teoriji ambivalencije najvažniji su osjećaji (Matijević, 1994).

Iako različite teorije humora imaju različita objašnjenja nastanka smijeha, moguće je zaključiti da do smijeha dolazi na temelju shvaćenosti situacije. Do shvaćanja mora doći brzo i potpuno što je karakteristika inteligentnih osoba (Katel, 1978 prema Matijević 1994).

2.3. Stilovi humora

Pojedinci mogu koristiti humor na različite načine i s različitim ciljevima pa tako postoje četiri stila korištenja humora u svakodnevnim situacijama: afilijativni, samopoboljšavajući, agresivni i samoporažavajući stil (Martin, 2007).

Afilijativni stil odnosi se na sklonost šalama i spontanom humoru s ciljem da se zabavi druge i da se potencijalno smanje napetosti u međuljudskim odnosima (Martin, 2007). Ovaj stil humora pomaže u uspostavljanju socijalnih odnosa.

Samopoboljšavajući stil humora karakterističan je za pojedince koji imaju duhovit pogled na život te su sposobni pronaći humor čak i u stresnim situacijama (Martin, 2007; Romero & Cruthirds, 2006 prema Šahin, 2021). Humor im tako olakšava nošenje s teškim životnim situacijama i pozitivno djeluje na njihovo mentalno zdravlje.

Agresivni stil humora koristi se u svrhu kritiziranja ili manipuliranja drugima, a Martin (2007) kao primjere agresivnog humora navodi sarkazam, zadirkivanje, ismijavanje, omalovažavanje, kao i korištenje uvredljivog (npr. seksističkog ili rasističkog) humora.

Samoporažavajući stil humora odnosi se na pretjerano korištenje samoomalovažavajućeg humora u namjeri da se zabavi druge (Martin 2007). Pojedinci koji koriste ovaj stil humora pokušavaju zadobiti tuđe odobravanje ponižavajući sebe. Međutim, ako se samoporažavajući humor koristi u pravoj mjeri, on može imati pozitivne učinke. Ovaj stil humora može pomoći osobama s niskim samopouzdanjem da se lakše nose sa svojim nedostacima (Heintz i Ruch, 2018 prema Šahin, 2021), a osobe koje imaju određeni autoritet (poslodavci, učitelji) šala na vlastiti račun može učiniti pristupačnijima. Nadalje, Matijević (1994) smatra da je sposobnost šale na vlastiti račun odlika inteligentnih i samoaktualiziranih osoba koje su svjesne svojih prednosti i mana te su zadovoljne svojim postignućima.

2.4. Razvoj humora kod djece

Smijeh se kod djece javlja već s četiri mjeseca, a ono što započinje kao blagi osmijeh prerasta u vokalno prepoznavanje poznatih lica ili zanimljivih zvukova (Lovorn, 2008). Iako se djeca smiju još u dojenačkoj dobi, prema McGhee (1979), pravi humor se počinje razvijati tek s dvije godine. Između druge i četvrte godine života djeca posebice uživaju u simboličkoj igri, a njihova mašta i sve veće razumijevanje jezika i stvarnog svijeta rezultiraju nastankom smisla za humor (McGhee & Goldstein, 1983 prema Lovorn 2008). Kako bi se razvio smisao za humor, dijete mora moći prepoznati nesklad u različitim situacijama te je zato ovo razdoblje važan dio kognitivnog razvoja (Lovorn, 2008).

McGhee (1979) navodi četiri faze razvoja humora kod djece. Prva faza započinje tijekom druge godine života i karakteriziraju ju neskladni postupci prema objektima (McGhee, 1979). Ovo se zapravo odnosi na simboličku igru, odnosno na sposobnost djeteta da u igri koristi razne predmete koji mu predstavljaju nešto drugo. Primjerice, lišće predstavlja novac, a grana predstavlja mač. Dijete u ovoj fazi primjećuje da takvi postupci mogu izazvati smijeh.

Druga faza, prema McGhee (1979), odnosi se na neskladno označavanje objekata i događaja, a javlja se na početku treće godine života. Ovu fazu karakterizira duhovita upotreba jezika. Djeca u ovoj fazi namjerno nazivaju objekte pogrešnim nazivima jer to izaziva smijeh. Primjerice, dijete će za ruku reći da je noga. Ključno je da dijete zna koji su stvarni nazivi različitih predmeta kako bi ih u šali moglo pogrešno imenovati.

Treća faza, prema McGhee (1979), odnosi se na konceptualnu nepodudarnost, a započinje s tri godine. U ovoj fazi djeca objektima ili događajima pridaju atribute koji im ne pripadaju. Primjerice, dijete će za mačku reći da se glasa „vau, vau“. U ovoj fazi je ključno da djeca znaju koji atributi doista opisuju određene objekte kako bi im u šali mogli pridati karakteristike koje im ne pripadaju. U ovoj se fazi također javljaju igre riječima, rima, stvaranje vlastitih riječi i uživanje u jednostavnim zagonetkama (McGhee, 1979).

Četvrta faza, prema McGhee (1979), posljednja je faza u razvoju humora, a započinje sa sedam godina. Ova faza obilježena je višestrukim značenjima. Djeca su u ovoj fazi sposobna razumjeti višestruka značenja riječi i složenije igre riječi koje su ključne komponente mnogih šala i zagonetki (McGhee, 1979). U ovoj dobi djeca također shvaćaju da određene riječi, izrečene u pravi trenutak, mogu izazvati smijeh (Lovorn, 2008, McGhee 1979). U dobi između sedam i deset godina djeca počinju zbijati vlastite šale, a posebno uživaju u zagonetkama (McGhee, 1979). Djeca često pamte i ponavljaju zagonetke i prije nego što ih u potpunosti razumiju, no s vremenom nauče razlikovati duhovite od ozbiljnih odgovora (McGhee, 1979).

U dobi od deset i jedanaest godina, navodi McGhee (1979), većina djece gubi interes za zagonetke koje se temelje na običnim dvosmislenostima i počinju cijeniti složenije šale koje se temelje na socijalnim očekivanjima, neobičnim i nelogičnim događajima i ponašanjima. Zahvaljujući kognitivnom razvoju i sve širem razumijevanju svijeta, djeca u ovoj fazi razumiju sve apstraktniji humor (McGhee, 1979).

Kako dijete napreduje u svom kognitivnom razvoju, tako mu se razvija i smisao za humor. Stvari koje se u ranoj dobi čine smiješnima postaju svakodnevne i manje duhovite u kasnijoj fazi kognitivnog razvoja. Sve sofisticiranije razumijevanje svijeta starijem djetetu omogućuje da uoči i uživa u novim vrstama neskladnosti i složenijim oblicima humora koji su neshvatljivi mlađem djetetu (Martin, 2007).

Kognitivni razvoj i razvoj humora tako mogu imati pozitivan ili negativan međusoban utjecaj. Ako se dijete nauči smijati krivim stvarima, odnosno u neprikladnim situacijama, to može unazaditi njegov kognitivni razvoj (Lovorn, 2008). Ako djeca nauče koristiti humor koji druge ismijava, ponižava i posramljuje, to će se loše odraziti po njihove društvene odnose i akademski napredak (Nelson, 1989 prema Lovorn, 2008). Budući da su roditelji glavni modeli koje dijete oponaša i od kojih uči, važno je da svojim primjerom nauče dijete koje situacije su prikladne za smijeh, a koje nisu. Zdrav smisao za humor potrebno je njegovati od rane dobi jer on može povoljno djelovati na mnoge životne aspekte, a pogotovo na socijalne odnose.

2.5. Humor kao važan dio socijalne kompetencije

Zdrav smisao za humor svakako je poželjna osobina. Kao što osobi koja ga posjeduje olakšava nošenje sa stresom i neugodnim iskustvima, tako pozitivno djeluje na one u njezinoj okolini. Humor opušta, izaziva dobro raspoloženje i smanjuje napetost. Humor je također važan dio socijalne kompetencije. On može služiti kao sredstvo uspostavljanja ravnoteže između „ozbiljnog“ i „neozbiljnog“ dijela života (Ilić, 1988 prema Matijević, 1994).

Humor je usko povezan s komunikacijskim vještinama. Vješt će komunikator češće koristiti humor kako bi privukao i zadržao pozornost sugovornika ili izrazio svoje stavove (McGhee, 1989). Humor se u socijalnim situacijama može koristiti na različite načine te s različitim namjerama. Humor olakšava socijalne interakcije jer opušta i umanjuje potencijalnu napetost sudionika. Istraživanja su pokazala da pojedinci koji češće koriste humor pokazuju veći stupanj socijalne participacije te ih vršnjaci smatraju društvenijima, navodi McGhee (1989). McGhee (1989) također navodi kako su djeca s razvijenim smislom za humor popularnija među vršnjacima i lakše stječu prijatelje. Ovo ne čudi s obzirom na to da je dokazana povezanost između razvijenog smisla za humor i razvijenih komunikacijskih vještina. Humor se može smatrati načinom na koji se pojedinac nastoji

osigurati protiv socijalne isključenosti (Ilić, 1988 prema Matijević, 1994). Djeca vješta u komunikaciji zasigurno će imati bolje socijalne kompetencije, a time biti popularnija među vršnjacima.

Humor se koristi i kako bi se na socijalno prihvatljiv način izrazila agresivnost i neprijateljstvo (McGhee, 1989). Izravna agresija nikada nije dobro prihvaćena, no ako se ona izrazi kroz šalu, to pojedincima daje mogućnost da umanje značaj onoga što su izrekli. Djeca svoju agresiju počinju izražavati kroz humor u dobi od šest do sedam godina (Wolfenstein 1954 prema McGhee, 1989), a najčešća vrsta agresivnog humora u djetinjstvu je zadirkivanje (Martin, 2007). Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, u ovoj dobi djeca također počinju razumijevati dvostruka značenja šala što je nužan preduvjet za korištenje humora u svrhu ostvarivanja društvenih ciljeva.

Različita istraživanja potvrdila su poveznicu između humora i asertivnosti (McGhee, 1989). Pokazalo se da su osobe koje češće koriste humor ujedno i asertivnije. Humor omekšava dominantan stil komunikacije te asertivnoj osobi pomaže da lakše i učinkovitije utječe na druge, navodi McGhee (1989).

McGhee (1989) navodi još nekoliko načina korištenja humora u socijalnim interakcijama. Korištenje humora koji dotiče potencijalno kontroverznu temu pomaže saznati kakav je stav sugovornika o toj temi. Osim toga, humor omogućuje i djeci i odraslima da izraze ono o čemu im je teško ozbiljno razgovarati. To može uključivati strahove i ostale neugodne teme. Humorom se također može izraziti simpatija ili odbojnost prema nekoj osobi, pa čak i seksualna privlačnost. Humor može poslužiti i kao spas od sramotne situacije.

3. Humor u nastavi

3.1. Humor i učitelji početnici

Učenici tijekom nastave mogu proživljavati različite emocije, no kad se radi o onim neugodnim, vjerojatno najčešća je dosada. Dosada rezultira manjkom motivacije za izvršavanje zadataka i praćenje nastave što za posljedicu ima lošiji školski uspjeh. Dosada je nerijetko i uzrok ometanja nastave. Kako bi učenici na nastavi bili aktivniji, više motivirani i zainteresirani za ono što učitelj govori, ponekad je dovoljno upotrijebiti malo

humora. Naravno, korištenje humora u nastavi, uz brojne prednosti, donosi i određene rizike.

Kyriacou (1995) navodi da je jedna od poteškoća s kojom se suočavaju nastavnici početnici znati kako i kada se poslužiti humorom u nastavi, kao i u kojoj mjeri trebaju njegovati prijateljski odnos s učenicima. Kyriacou (1995) također navodi niz prednosti korištenja humora u nastavi. Upotreba humora u nastavi pomaže stvoriti pozitivno razredno ozračje i omogućava učitelju da učenicima pokaže zabavniju stranu nastave. Kyriacou (1995) također spominje kako se učitelji mogu našaliti na svoj račun ili taktično, na račun učenika. Ako se učitelj našali na vlastiti račun, to može razbiti potencijalnu napetost u razredu. Korisno je da učenici učitelja vide kao ljudsko biće koje može griješiti i smijati se na svoj račun, a ne kao distanciranu autoritetnu figuru. Ovakav prijateljski odnos pomoći će učenicima da s učiteljem lakše komuniciraju, da pri tome nemaju tremu te da budu spremniji povjeriti mu se, pitati za pomoć, kao i da budu aktivniji na nastavi. Odnos učitelja i učenika posebno je važan u nižim razredima osnovne škole jer može odrediti cjelokupan stav učenika prema školi i učenju, koji će učenici potencijalno nositi sa sobom kroz daljnje školovanje. Kad se radi o šali na učenikov račun, ona mora biti dobronamjerna kako se učenik ne bi osjećao ismijano i napadnuto. Ako je šala taktična, učenik će se nasmijati s učiteljem.

Ipak, s upotrebom humora u nastavi ne treba pretjerivati. Važno je da učitelj zadrži svoj autoritet i da je u stanju postići potrebnu razinu discipline u razredu. Da bi se ta disciplina održala, odnos učitelja s učenicima mora biti takav da učenici poštuju i prihvaćaju autoritet učitelja kao organizatora i nadziratelja toga što se zbiva u učionici kako bi njihovo učenje bilo uspješno (Kyriacou, 1995, 91). Dakle, kako bi zadržao svoj autoritet, ali ujedno imao kvalitetan odnos s učenicima, učitelj mora umjereno „dozirati“ humor. Kako navodi Kyriacou (1995), upotreba humora je „začin“ uglavnom profesionalnog ponašanja učitelja.

3.2. Primjeren i neprimjeren humor

U jednom od prethodnih poglavlja navedena je podjela humora na različite stilove. Kada govorimo o humoru u nastavi, valja se dotaknuti i podjele na primjeren i neprimjeren humor. Smisao za humor razlikuje se od osobe do osobe pa će tako jedna šala, događaj ili situacija jednoj osobi biti smiješna, a drugoj ne. Isto tako, potrebno je imati na umu da

nije svaki humor prikladan u svakom okruženju pa tako nekim vrstama humora nije mjesto u školi.

Ono čega se mnogi učitelji pribojavaju jest da će upotrebom humora u nastavi narušiti svoj autoritet i skrenuti pozornost učenika s gradiva (Korobkin, 2012). Međutim, ako se humor primjenjuje umjereno, planirano te ako se koristi primjeren humor, do ovoga neće doći. Postavlja se pitanje što je primjeren, a što neprimjeren humor u nastavi.

U želji da odgovore na ovo pitanje Wanzer i sur. (2006) proveli su istraživanje u kojem su studenti trebali navesti primjere primjerenog i neprimjerenog humora nastavnika. Cilj je bio utvrditi kakav humor studenti smatraju primjerenim, a kakav neprimjerenim u nastavnoj situaciji. Na temelju rezultata istraživanja Wanzer i sur. (2006) su kreirali četiri kategorije primjerenog i četiri kategorije neprimjerenog humora.

3.2.1. Primjeren humor

Najuspješnije upotrebe humora u nastavi su one u kojima se učenici i učitelj mogu zajedno smijati kako bi zajedno učili (Korobkin, 2012), a kako bi uspjeh bio postignut, potrebno je osvijestiti primjerenost, odnosno neprimjerenost određenih oblika humora.

Kategorije primjerenog humora su prema Wanzer i sur. (2006), humor povezan sa sadržajem, humor nepovezan sa sadržajem, samoomalovažavajući humor i nenamjerni humor.

Prva kategorija primjerenog humora odnosi se na *humor povezan sa sadržajem nastavnog sata*, a druga kategorija je *humor nepovezan sa sadržajem nastave*. Primjeri takvog humora su medijski sadržaji, vicevi, duhoviti primjeri, šaljive priče, šale, ali spominje se i kritički humor te zadirkivanje (Wanzer i sur., 2006). Potrebno je napomenuti da ako se na nastavi koristi zadirkivanje ili kritički humor, to treba činiti umjereno, dobronamjerno i uz dozu opreza kako se ne bi povrijedilo učenike.

Treća kategorija primjerenog humora jest *samoomalovažavajući humor*. Ovo se odnosi na humor koji učitelji koriste na vlastiti račun. Konkretni su primjeri samoomalovažavajućeg humora, primjerice, šala na račun vlastitog izgleda ili osobina, pričanje anegdota iz vlastitog života, smijanje vlastitim greškama i sl.

Četvrta kategorija je *nenamjerni humor*, a odnosi se na slučajne pogreške učitelja koje ispadaju smiješne, a da on toga često nije svjestan (Wanzer i sur., 2006). Matijević (1994)

navodi da do nenamjernog humora ponekad dolazi zbog osobnih karakteristika nastavnika, a ponekad zbog ne(sp)retnih okolnosti te zaključuje da nema nastavnika kojem se tijekom višegodišnjeg rada nije dogodilo da je nenamjerno postao predmet smijeha.

3.2.2. Neprimjeren humor

Da nije svaka upotreba humora poželjna i produktivna, jasno je bez mnogo razmišljanja. Sigurno se svatko može prisjetiti barem jednog primjera iz svoga školovanja kada su učitelji koristili humor na neprimjeren način. Matijević (1994) govori o pojmu „pedagoška zoologija“ kojim opisuje rječnik koji učitelji u školama koriste za javno etiketiranje i verbalno omalovažavanje učenika te rječnik kojim učenici *potajno* etiketiraju učitelje. Rezultat njegovog istraživanja bili su bogati popisi prilično maštovitih, ali nimalo laskavih izraza kojima učenici i učitelji „časte“ jedni druge.

Wanzer i sur. (2006) su neprimjeren humor podijelili u četiri kategorije: omalovažavajući humor na račun učenika, omalovažavajući humor na račun drugih, uvredljiv humor i samoomalovažavajući humor.

Omalovažavajući humor na račun učenika može ciljati na skupinu učenika ili na pojedinca, a najčešće se odnosi na karakteristike poput inteligencije, fizičkog izgleda ili spola (Wanzer i sur., 2006). Korobkin (2012) kao primjere neprimjerenog humora na račun učenika navodi ismijavanje, satiru i cinizam. Ako se humor na račun učenika koristi prečesto, preoštro i netaktično, djelovat će vrlo neproduktivno. Ovakvi oblici humora često ukazuju na zlobu i osjećaj nadmoći koji su u suprotnosti s podržavajućom i empatičnom komunikacijom kakva bi trebala vladati u učionici (Korobkin, 2012). O cinizmu, ironiji, sarkazmu i ismijavanju kao neprimjerenim oblicima humora u nastavi govore i autori Lovorn (2008) i Jeder (2015). Pri upotrebi humora potrebno je paziti da humor ne prelazi granice i da ne povrjeđuje učenike.

Omalovažavajući humor na račun drugih cilja na određene skupine ljudi koje ismijava na račun njihovog spola, rase, religije ili seksualne orijentacije (Wanzer i sur., 2006). Korobkin (2012) i Lovorn (2008) također se dotiču humora koji ismijava određene skupine ljudi na temelju njihovih karakteristika. Zlobnom humoru i ismijavanju nije mjesto u učionici, ciljao on na same učenike ili općenito na određene skupine ljudi. Jedna od glavnih odgojnih zadaća škole je da učenike nauči međusobnom poštovanju i

toleranciji, a ovakvim humorom postiže se upravo suprotno. Neprimjeren humor koji cilja na karakteristike poput spola, religije, seksualnosti ili kulture, zapravo dolazi iz predrasuda, a to nije nešto što se želi prenijeti učenicima.

U kategoriju *uvredljivog humora* svrstan je neukusan humor poput seksualnog, vulgarnog ili morbidnog humora (Wanzer i sur., 2006).

Posljednja kategorija neprimjerenog humora je *samoomalovažavajući humor* (isto, 2006). Zanimljivo je primijetiti da je samoomalovažavajući humor svrstan u obje kategorije – primjerenog i neprimjerenog humora. Wanzer i sur. (2006), naravno, nisu jedini autori koju su se dotakli samoomalovažavajućeg humora. O njemu su pisali i drugi autori među kojima su, u ovom radu već spomenuti Martin (2007), Matijević (1994) te Kyriacou (1995). Iz svega navedenog o samoomalovažavajućem humoru, odnosno humoru na vlastiti račun, moguće je zaključiti da on može biti i pozitivan i negativan. Ako se koristi umjereno, njegovi učinci su vrlo pozitivni – ublažavaju napetost u komunikaciji i pomažu stvoriti prijateljski odnos učitelja i učenika. Ako se pak koristi pretjerano, može narušiti autoritet učitelja i naglasiti njegove nesigurnosti.

4. Utjecaj humora na razredno ozračje

4.1. O razrednom ozračju

Bošnjak (1997) općenito definira pojam ozračja kao značenje i smisao koji ljudi pripisuju događajima, postupcima i procedurama u sredinama u kojima žive ili rade. Za izraz ozračje u odgojno-obrazovnom kontekstu nailazimo u literaturi i u praksi na više istoznačnih termina: atmosfera, klima, ambijent, ugođaj, ton, duh, okolina, okruženje, situacija, kultura, etos, moral (Božić, 2015, 94). S obzirom na sadržaje ozračja nailazimo na izraze: socijalno, psihosocijalno, psihološko, organizacijsko, intelektualno ozračje, a u odnosu na institucionalnu razinu na koju se odnosi: školsko, razredno, razredno-nastavno i sl. (Božić, 2015 prema Bošnjak, 1997).

Razredno je ozračje pojam koji je, unatoč brojnim istraživanjima, prilično teško definirati. Za razliku od školskoga ozračja, razredno ozračje obuhvaća procese u užoj okolini, u razredu. Odnosi se na međusobne odnose učenika i učitelja u razredu te na utjecaj školskoga sustava (Božić, 2015). Jasno je da razredno ozračje ima važan utjecaj na

učnički uspjeh i razvoj, a time i na uspješnost odgojno-obrazovne ustanove u cjelini (Bošnjak 1997).

U boljem razumijevanju razrednog ozračja može pomoći Moosov model razredno-nastavnog ozračja koji ukazuje na važnost okolinskog utjecaja na stabilnost i promjene u učničkom ponašanju i stavovima (Bošnjak 1997). Moosov model okolinske varijable svrstava u četiri područja: fizičko okruženje, organizacijski čimbenici, socijalne značajke skupine i socijalno ozračje.

Psihosocijalno ozračje je opći naziv za skup pojedinih tipova i razina odnosa u danoj socijalnoj sredini (Bošnjak, 1997, 31). Kao i pojam razrednog ozračja, psihosocijalno ozračje također je teško definirati. Kako navodi Bošnjak (1997), koliko istraživača ozračja, toliko i definicija. Ipak, moguće je zaključiti da se pojam psihosocijalnog razrednog ozračja odnosi na socijalne odnose među učenicima u razrednom odjelu, kao i na odnos učitelja i učenika.

Kyriacou (1991) navodi kako razredno ozračje može utjecati na motivaciju učenika i njihov odnos prema učenju. U ugodnoj atmosferi punoj povjerenja i prihvaćanja učenici će zasigurno biti zadovoljniji, a time i motiviraniji i aktivniji na nastavnom satu. Za uspostavu ovakvog pozitivnog ozračja, u prvom je redu odgovoran učitelj.

Međutim, što se dogodi kada se u nastavni sat unese malo humora? Kako učiteljev humor utječe na razredno ozračje, istraživali su različiti autori među kojima su Stuart i Rosenfeld (1994) te Tsukawaki i sur. (2020), dok su utjecaj učiteljevog humora na emocije postignuća učenika istražili Bieg, Grassinger i Dersel (2018). Razredno ozračje sastoji se od različitih elemenata, a vrsta i količina učiteljevog humora može utjecati na svaki od njih. Stuart i Rosenfeld (1994) tako navode devet elemenata razrednog ozračja: defenzivnost, kontrola učitelja, usmjerenost na zadatak, inovacija, učiteljeva podrška, pripadnost, natjecanje, red i organizacija, jasnoća pravila, dok Tsukawaki i sur. (2020) navode njih pet: međusobno poštovanje učenika, disciplina, volja, užitak i otpor.

Stuart i Rosenfeld (1994) istraživali su odnos učničkih percepcija učiteljevog humora i učničkih percepcija razrednog ozračja. Humor su podijelili na prijateljski i neprijateljski, a postojala je i treća kategorija: učitelji koji vrlo rijetko ili nimalo ne koriste humor. Proučavali su na koji način učiteljev humor utječe na različite elemente razrednog ozračja.

Slično su istraživanje proveli Tsukawaki i sur. (2020) koji su proučavali utjecaj afinitetnog i agresivnog humora na razredno ozračje, pri čemu pojam afinitetnog humora označava kombinaciju prijateljskog i samoomalovažavajućeg humora.

4.2. Razredno ozračje učitelja koji rijetko koriste ili ne koriste humor

Razredno ozračje učitelja, koji općenito malo koriste humor, karakterizira niska razina podrške, defenzivnosti i inovacije te visoka razina reda i organizacije, kao i visoka usmjerenost na zadatak (Stuart i Rosenfeld, 1994). Nastavu učitelja koji rijetko koriste humor učenici mogu doživljavati kao dosadnu. Takvi učitelji u prvi plan stavljaju izvršavanje nastavnih zadataka, imaju kruću organizaciju nastave i stavljaju naglasak na disciplinu učenika. Međusobni odnosi, potpora i unošenje inovacija u nastavu ovdje ne dolaze toliko do izražaja. Učitelji koji u nastavi ne koriste humor ipak donose jednu prednost. Učenici u takvim razredima pokazuju veći stupanj pripadnosti, odnosno, među njima ima više interakcije kako bi ublažili dosadu (Stuart i Rosenfeld, 1994).

4.3. Razredno ozračje učitelja koji pretjerano koriste humor

S druge strane, kada učitelj primjenjuje previše humora, razredno će ozračje imati suprotne karakteristike. Razredno ozračje tada može biti poticajno i inovativno, no također se primjećuje niska razina reda i organizacije (Stuart i Rosenfeld, 1994). Učitelji koji tijekom nastave koriste mnogo humora mogu stvoriti za učenike uzbudljivu atmosferu. Iako se uzbudljiva nastava učenicima u većini slučajeva sviđa, postoji mogućnost da će ih pretjerano korištenje humora odvratiti od nastavnih zadataka. Pretjerana upotreba humora može narušiti koncentraciju i tako otežati usvajanje sadržaja.

4.4. Razredno ozračje učitelja koji koriste primjerene oblike humora

Kada učitelj koristi primjeren humor u pravoj mjeri, utjecaj na razredno ozračje bit će pozitivan. Prema Tsukawaki i sur. (2020), u razredu će tada vladati međusobno poštovanje učenika, učenici će imati volju za učenjem i u razredu će vladati disciplina. Primjeren humor će pozitivno utjecati na odnose između učenika, ali i na njihov odnos prema učenju pa i na njihove rezultate. Cjelokupna atmosfera u učionici mogla bi postati pozitivnija učiteljevom upotrebom primjerenog humora.

4.5. Razredno ozračje učitelja koji koriste neprimjerene oblike humora

U razredima u kojima prevladava neprimjeren učiteljski humor, vlada neprijateljska i često natjecateljska atmosfera, a učiteljeva kontrola u ovakvim razredima je na visokoj

razini (Stuart i Rosenfeld (1994). Agresivni humor negativno utječe na pozitivne elemente razrednog ozračja kao što su međusobno poštovanje učenika, disciplina i volja za učenjem te kod učenika izaziva otpor (Tsukawaki i sur., 2020). Agresivni humor će također smanjiti užitak učenika u nastavi, a povećati njihovu dosadu i frustraciju (Tsukawaki i sur., 2020; Bieg i sur., 2018). Agresivan humor može pobuditi ljutnju i frustraciju jer učenik koji je meta ovakvog humora ne može učitelju vratiti istom mjerom zbog čega osjeća da nema kontrolu nad situacijom. Stuart i Rosenfeld (1994) navode da agresivni humor može donijeti i jednu prednost. U takvim razredima među učenicima ima više interakcija kako bi se udružili protiv zajedničkog „neprijatelja“. Ipak, može se zaključiti da agresivan humor svakako nije nešto u čemu učenici uživaju i što na njih djeluje stimulativno. Upravo suprotno, agresivan humor kod učenika može izazvati ljutnju, frustraciju, nedostatak motivacije i općenito loše okruženje za učenje. Zato korištenje agresivnog humora nikako nije put do pozitivnog razrednog ozračja.

4.6. Humor i emocije učenika

Kada se govori o razrednom ozračju, potrebno je spomenuti i emocije koje učenici doživljaju tijekom nastave. Bieg i sur. (2018) proveli su longitudinalno istraživanje kojim su željeli utvrditi kako različiti stilovi humora učitelja utječu na emocije postignuća učenika: užitak, dosadu i ljutnju.

Rezultati su pokazali da humor povezan sa sadržajem nastave kod učenika izaziva užitak te smanjuje ljutnju i dosadu, dok humor nepovezan s nastavnim sadržajem i samoomalovažavajući humor ne umanjuju dosadu učenika. Osobne anegdote učitelja, njegove šale na vlastiti račun i priče koje nisu povezane sa sadržajem nastave učenici neće doživjeti kao osobno relevantne pa ih one neće kognitivno stimulirati i time umanjiti dosadu (Bieg i sur., 2018). Ovo je u suprotnosti s rezultatima Wanzer i sur. (2006) koji su ove dvije vrste humora svrstali među primjerene oblike humora koji mogu imati pozitivne učinke. Agresivni humor, kao što je već navedeno, izaziva ljutnju i frustraciju kod učenika.

Humor svakako utječe na razredno ozračje, a na koji način to čini, ovisi o vrsti i učestalosti korištenja humora. Humor sam po sebi nije dovoljan da kod učenika izazove pozitivne emocije, veću produktivnost ili bilo kakve druge pozitivne učinke, već je važno da to bude prikladan stil humora. Premala ili pak prekomjerna upotreba humora također može

imati negativne učinke. Ovo nas vraća na Kyriacouovu (1995) tvrdnju da je humor „začin“ učiteljeva profesionalnog ponašanja, odnosno, ne smije ga biti ni premalo ni previše. Dok prijateljski humor donosi mnoge benefite, s agresivnim humorom treba biti oprezan, ako ne i potpuno ga izbjegavati. Sa sigurnošću se može reći da humoru koji ismijava, vrijeđa ili podcjenjuje nije mjesto na nastavi.

5. Utjecaj humora na učenje učenika i rezultate ispita

5.1. Utjecaj humora na učenje učenika

S obzirom na to da primjeren humor pozitivno utječe na razredno ozračje i emocije učenika, moguće je pretpostaviti da će pozitivno utjecati i na učenje učenika, njihovu motivaciju i interes za nastavni sadržaj. Upravo ovim pitanjem bavili su se različiti autori među kojima su Garner (2006), Wanzer i Frymier (1999), Gorham i Christophel (1990), Lazzarich (2012) te Mrazovac (2021).

Istraživanje koje je proveo Garner (2006) pokazalo je da humor može povećati užitak učenika u nastavi i stvoriti opušteniju atmosferu u kojoj učenici lakše usvajaju nastavne sadržaje. Korištenje primjerenog humora povezanog sa sadržajem nastave, učenicima omogućava da sadržaj sagledaju iz druge perspektive i dobiju novi uvid u nastavno gradivo (Ziv, 1988 prema Garner, 2006).

Što o tome misle učenici? Prema Garner (2006) i Lazzarich (2012) učenici i sami smatraju da im humor olakšava učenje. Humor im pomaže u boljem razumijevanju sadržaja, stvara ugodnije obrazovno iskustvo te cijene trud učitelja koji pomoću humora nastoje razumljivije prenijeti nastavne sadržaje (Lazzarich, 2012). Učenici vole duhovite učitelje, na njihovim se satovima osjećaju ugodnije i bolje usvajaju nova znanja. Učenici su svjesni da strah i trema mogu biti prepreka u učenju, a humor uspješno uklanja tu prepreku. Učitelji koji koriste humor potiču interes učenika za sadržaj nastavnog sata i povećavaju njihovu motivaciju.

Istraživanje Wanzer i Frymeir (1999) također je pokazalo da učenici više nauče i bolje pamte kod učitelja s visokom humornom orijentacijom. Osobe s visokom humornom orijentacijom vješte su u korištenju humora te ga koriste prilično često, u svakodnevnim situacijama. Učitelji koji posjeduju ovu karakteristiku uspješno implementiraju humor u

nastavni sat, zbog čega je nastava učenicima zanimljivija. Kao posljedica toga, učenici pažljivije prate nastavu i motiviraniji su.

Ono što učenike često koči u učenju i aktivnosti na nastavnom satu jest strah da će pogriješiti. S obzirom na nepisano pravilo u tradicionalnom obrazovnom sustavu da se greške smatraju problemom umjesto prilikom za učenje, svaki neuspjeh u procesu učenja, bez obzira na to koliko prirodan bio, dovodi do sve većeg osjećaja anksioznosti i otpora kod učenika (Mrazovac, 2021, 276). Potrebno je promijeniti pristup učenju i pogreškama te ih shvatiti kao priliku za napredak, a ne kao nešto što se kažnjava (Mrazovac, 2021). Ako se u nastavni sat unese humor, stvorit će se puno opuštenija atmosfera u kojoj će učenici biti otvoreniji te će njihov strah od pogrešaka biti znatno manji. Ako se učitelj ponekad nasmije vlastitim pogreškama, to će učenicima poslati poruku da je griješiti ljudski i normalno te će se možda u konačnici i sami moći nasmijati vlastitim greškama.

Lazzarich (2012) je istraživao utjecaj humora na učinkovitost odgojno-obrazovnog procesa i to specifično kroz primjenu stripa Alana Forda kao metodološki instrument u osnovnoj i srednjoj školi. Strip Alan Ford uključuje ironičan i crni humor pa od čitatelja zahtijeva promišljanje. Istraživanje je pokazalo da su učenici u ovim stripovima uživali te da im ovakav oblik humora odgovara. Ironija i sarkazam bliski su mladima jer se oni koriste humorom kao određenom vrstom bunta protiv zbunjujuće stvarnosti koja ih okružuje (Lazzarich, 2012). Protagonisti crtanih pustolovina živopisni su likovi prepuni nedostataka, ali simpatični i snalažljivi pa se čitatelji lako poistovjećuju s njima (Lazzarich, 2012). Alan Ford često govori i o različitim društvenim problemima, pa osim zabave, donosi i dimenziju osvješćivanja koju su učenici većinom prepoznali, piše Lazzarich (2012).

Neprijemljeni oblici humora poput zlonamjernih komentara negativno utječu na učenje, motivaciju i interes za nastavni sadržaj (Gorham i Christopel, 1990). Ako se učitelj netaktilno našali na učenikov račun, učenik se može osjećati napadnuto, ljuto ili uplašeno, a uz neugodne emocije je teško kvalitetno usvojiti nova znanja. Zadirivanje ili ismijavanje može uzrokovati pad samopouzdanja kod učenika zbog čega će on izgubiti vjeru u vlastite sposobnosti i prestati se truditi. Također, zbog neprijemljenih šala učenik može izgubiti poštovanje prema učitelju, a time i interes za ono što učitelj govori.

Agresivan humor skrenut će pozornost učenika sa zadatka na ljutite misli o učitelju (Pekrun i Perry 2014 prema Bieg i sur., 2018), što ometa njegovu koncentraciju i učenje.

5.2. Humor kao vrsta neposrednog ponašanja i njegov utjecaj na učenje

Gorham i Christopel (1990) istraživale su povezanost učiteljevog korištenja humora s neposrednošću i učenjem. Autorice navode niz neposrednih ponašanja učitelja za koja se pokazalo da pozitivno djeluju na učenje učenika:

Učitelj koji je neposredan trebao bi biti vokalno izražajan, smiješiti se, imati opušten položaj tijela, gestikulirati, kretati se po učionici, održavati kontakt očima, koristiti humor i pohvale, pokazati spremnost za sudjelovanje u razgovorima izvan nastave, koristiti osobne primjere ili govoriti o iskustvima izvan nastave, poticati učenike da razgovaraju, daju i traže povratne informacije (Gorham i Christopel, 1990, 47).

Može se zaključiti da je učitelj koji se ponaša neposredno u radu samopouzdan, opušten, srdačan i pokazuje da mu je istinski stalo do učenika. Korištenje humora jedna je vrsta neposrednog ponašanja. Dokazano je da učitelji skloni neposrednim oblicima ponašanja češće koriste humor i da primjeren humor može imati pozitivne učinke na učenje i usvajanje znanja (Gorham i Christopel, 1990).

Kako bi humor zaista poboljšao učenje učenika, važno je da učitelji uz korištenje humora njeguju i druga neposredna ponašanja (Gorham i Christopel, 1990). Ako to ne čine, moguće je da njihov humor ne rezultira željenim promjenama. Istraživanje Wanzer i Frymeir (1999) također je pokazalo da učenici učitelje s visokom humornom orijentacijom doživljavaju neposrednijima i asertivnijima.

Osim smisla za humor, važno je da učitelji posjeduju još neke karakteristike, kao što su otvorenost u komunikaciji, pristupačnost, istinski interes za učenike. Učitelji koji posjeduju ove karakteristike često i uspješno koriste humor u nastavi. Humor im pomaže da smanje distancu između sebe i učenika te da ostvare blizak odnos koji povoljno djeluje na učenje učenika.

5.3. Humor u ispitnim situacijama

Primjereno korištenje humora može unaprijediti učenje učenika, no kakav je utjecaj humora na rezultate ispita? Ispitne situacije učenicima su često stresne pa se tako mnogi bore s ispitnom anksioznošću. Može se pretpostaviti da će visoka ispitna anksioznost

omesti učenika i loše utjecati na njegove rezultate. Isto tako, poznato je da humor olakšava nošenje sa stresnim situacijama. Hoće li onda humor pozitivno utjecati na rezultate ispita? Ovim pitanjem bavili su se mnogi autori, kao što su Terry i Woods (1975), Hrebac Hlobik i Pavlin-Bernardić (2014), Bolkan i sur., (2018), Martin (2007).

Rezultati istraživanja nisu u potpunosti podudarni, no moguće je zaključiti da utjecaj humora na ispitne rezultate nije onako pozitivan kako bi se možda očekivalo. Terry i Woods (1975) proveli su istraživanje na učenicima trećih i petih razreda koji su rješavali ispite koji sadrže verbalne i matematičke zadatke. Dio učenika rješavao je ispit čiji je sadržaj protkan humorom, a dio učenika rješavao je ispit s u potpunosti ozbiljnim sadržajem. Kod učenika trećih razreda, humor je imao negativne učinke na rješavanje matematičkih zadataka, a nije imao značajan utjecaj na izvedbu verbalnih zadataka. Kod učenika petih razreda, humor nije značajno utjecao na rješavanje matematičkih zadataka, a kod verbalnih zadataka su učinci humora bili podijeljeni – i pozitivni i negativni. Autori navode kako je ove rezultate možda moguće objasniti uzimajući u obzir i druge faktore koji utječu na rezultate ispita poput razine ispitne anksioznosti kod učenika.

Hrebac Hlobik i Pavlin-Bernardić (2014) provele su istraživanje na studentima psihologije koji su rješavali ispit koji se sastojao od problemskih matematičkih zadataka. Ispitanici su bili podijeljeni u tri skupine, dvije eksperimentalne i jednu kontrolnu. Prva eksperimentalna skupina čitala je viceve, a zatim su dobili običnu uputu za rješavanje ispita i zadatke. Druga eksperimentalna skupina dobila je humorističnu uputu za rješavanje zadataka prije ispita, a kontrolna skupina dobila je samo običnu uputu i zadatke. Istraživanje je pokazalo da nema značajne razlike u broju točno riješenih zadataka niti u stupnju anksioznosti nakon rješavanja zadataka između skupina izloženih duhovitom sadržaju i kontrolne skupine. No, sudionici iz skupine koja je imala duhovitu uputu značajno su pozitivnije procijenili humorističan sadržaj od skupine koja je čitala viceve (Hrebac Hlobik i Pavlin-Bernardić, 2014, 34). Većina studenata procijenila je da im je humor pomogao smanjiti ispitnu anksioznost te bi voljeli da humor bude uključen u njihov sljedeći ispit (Hrebac Hlobik i Pavlin-Bernardić, 2014). Iako nije dokazano da humor poboljšava rezultate ispita, njegovo korištenje može učiniti ispitnu situaciju lakšom i ugodnijom za učenike (McMorris, 1997 prema Martin, 2007).

5.4. Moguć negativan utjecaj humora na ispitne rezultate

Istraživanje Bolkan i sur. (2018) pak upućuje na moguć negativan utjecaj humora na ispitne rezultate. U njihovom su istraživanju ispitanici bili podijeljeni u dvije skupine. Prva je skupina slušala predavanja koja uključuju duhovite primjere, a druga je skupina slušala predavanje s uobičajenim primjerima. Proveli su dvije ovakve studije, s tim da su u prvoj ispitanici rješavali ispit koji sadrži pitanja višestrukog odabira, a u drugoj studiji ispit je sadržavao i pitanja otvorenog tipa.

U oba slučaja pokazalo se da ispitanici izloženi humoru ostvaruju lošije rezultate. Moguće je da do ovakvih rezultata dolazi jer su duhoviti primjeri upečatljiviji od sadržaja poučavanja (Bolkan i sur., 2018). Tako se učenici koncentriraju na humorističan sadržaj i promiče im usvojiti bit onoga što uče. Ovaj zaključak zapravo je u kontrastu sa zaključcima prethodnih istraživanja (Garner, 2006; Wanzer i Frymier, 1999; Gorham i Christophel, 1990; Lazzarich, 2012) koja upućuju na pozitivne učinke humora na učenje učenika. Međutim, moguće je da uzrok ovoj nedosljednosti leži u vrsti humora i načinu na koji je humor prezentiran (Bolkan i sur., 2018). Kontinuirano korištenje primjerenog humora u nastavi može motivirati učenike i donijeti dugoročne pozitivne posljedice. Humor sam po sebi ne poboljšava usvajanje informacija kod učenika, već služi stvaranju pozitivnog okruženja za učenje koje motivira učenike na aktivnost u procesu učenja (Bolkan i sur., 2018).

Kako će humor utjecati na rezultate ispita ovisi o tome koliko učenici određeni sadržaj smatraju duhovitim. Ako ne razumiju humor koji im se pruža ili je taj humor neprimjeren, on ih može zbuniti i dekoncentrirati, a neki od njih ga čak mogu doživljavati kao iritantnog jer ih ometa u rješavanju ispita (Martin, 2007).

5.5. Humor i ispitna anksioznost

Kada je riječ o ispitnoj anksioznosti, za pretpostaviti je da će ju humor umanjiti. Međutim, različita su istraživanja pokazala podijeljene rezultate i oko ovog pitanja. Neka su istraživanja pokazala da humor pozitivno utječe na rezultate visokoanksioznih učenika, no nema isti pozitivan učinak na rezultate niskoanksioznih učenika (R. E. Smith i sur., 1971 prema Martin, 2007). Neka su pak istraživanja došla do suprotnog zaključka: visokoanksiozni učenici postižu bolje rezultate na neduhovitim ispitima, a niskoanksiozni učenici na duhovitim ispitima (Townsend i Mahoney, 1981 prema Martin, 2007). Neka

istraživanja pak nisu pronašla poveznicu između ispitne anksioznosti i humora (Deffenbacher i sur., 1981 prema Martin, 2007).

Ipak, učenici blagonaklono gledaju na humor implementiran u ispitni sadržaj te smatraju da im on pomaže prevladati ispitnu anksioznost (Martin, 2007). Iako humor možda nema očekivani pozitivan utjecaj na rezultate ispita, on svakako može ispitnu situaciju učiniti lakšom za učenike. Pri tome naravno treba paziti na primjerenost humora kako se učenike ne bi zbunilo ili dekoncentriralo. Ako se učitelj odluči uključiti duhovit sadržaj u ispit, u tome svakako ne treba pretjerivati kako ne bi došlo do kontraefekta. Potrebno je imati na umu da je moć humora svakako veća tijekom samog procesa učenja, nego u ispitnoj situaciji. Humorom se može stvoriti poticajno i motivirajuće okruženje za učenje koje će učenicima omogućiti uspješnije usvajanje gradiva, a posljedično i bolje rezultate ispita.

6. Prijedlozi za korištenje humora u nastavi

Nastavno na sve do sad navedeno, može se zaključiti kako primjereno korištenje humora u nastavi donosi mnoge benefite. Humor pomaže u stvaranju pozitivnog razrednog ozračja, stvara poticajno okruženje za učenje i može potaknuti motivaciju i interes učenika za nastavni sadržaj. Općenito, smisao za humor pomaže u nošenju sa stresnim životnim situacijama, a omogućava i stvaranje kvalitetnih međuljudskih odnosa. Humor olakšava komunikaciju i važan je dio socijalne kompetencije. S obzirom na to, učitelji bi trebali kontinuirano unositi humor u nastavu. Kako to postići? Odgovor na ovo pitanje daju različiti autori navodeći prijedloge za korištenje humora u nastavi.

Za početak, nekoliko savjeta učiteljima za korištenje humora u nastavi:

1. Smiješite se i budite veseli.
2. Budite spontani i prirodni.
 - a. Malo smanjite kontrolu u razredu, povremeno prekinite rutinu.
 - b. Budite spremni smijati se na vlastiti račun.
3. Budite razgovorljivi i opušteni.
4. Počnite nastavu s nekom misli za taj dan, poezijom, anegdotom ili duhovitim primjerom.
5. Koristite priče povezane s predmetom, po mogućnosti podijelite s učenicima neko svoje iskustvo.

6. Povežite gradivo sa svakodnevnim životom učenika. Čitajte učničke novine, slušajte „njihovu“ glazbu, gledajte „njihove“ filmove.
7. Planirajte nastavni sat tako da povremeno ubacite šalu ili duhovitu priču.
8. Uzmite u obzir primjedbe učenika.
9. Zamolite učenike da oni ispričaju neku šalu ili anegdotu.
10. Ispričajte ponekad neki vic ili učinite nešto neočekivano, čak i ako niste uvijek najbolji u tome.

(Weaver i Cotrell, 1987 prema Matijević, 1994)

Postoje različite mogućnosti implementacije humora u nastavni sat, a u nastavku su neke od njih:

6.1. Pjesme

Šaljive pjesmice svoje mjesto pronalaze na satu glazbene kulture, ali i u ostalim nastavnim predmetima (Matijević, 1994). Duhovita pjesma može podići raspoloženje učenika i stvoriti opuštenije razredno ozračje. Kad bi dan započeli veselom pjesmom, učenici bi zasigurno s više radosti prionuli učenju novih sadržaja. Primjeri takvih pjesmica su „Mi smo djeca vesela“, „Kad si sretan“, „Jeste' l ikad čuli to?“ i mnoge druge. Bilopavlović i sur. (1993) daju niz prijedloga za kreativne aktivnosti koje uključuju smišljanje novih stihova, korištenje stihova postojećih pjesama kako bi se stvorila nova pjesma i slično.

Osim pjevanja pjesmica, poticajna nastavna aktivnost može biti čitanje duhovitih pjesama dječjih književnika od kojih su mnoge svoje mjesto pronašle u školskim čitankama. Neki od poznatih dječjih pjesnika čije stvaralaštvo obiluje duhovitim sadržajima su Grigor Vitez, Gustav Krklec, Ratko Zvrko, Zvonimir Balog, Luko Paljetak i mnogi drugi.

6.2. Priče

Duhovite priče mogu razbiti monotoniju nastavnog sata. Posebno je učinkovito ako je njihov sadržaj povezan s gradivom. Ponekad učitelji mogu ispričati i neku anegdotu iz vlastitog života. Nadalje, ovdje se može govoriti o dječjoj literaturi prožetoj humorom. Mnogi dječji književnici stvaraju duhovite priče koje su svoje mjesto pronašle u dječjim čitankama. Ovdje se može spomenuti Hrvoja Hitreca, Sanju Pilić, Sanju Polak, Ivana Kušana, Zlatka Krilića i mnoge druge. Duhovite priče mogu biti polaznica za mnoge

kreativne aktivnosti. Djecu se tako može potaknuti da smišljaju vlastite priče ili da sami dovrše započetu priču. Matijević (1994) navodi primjer učiteljice koja je kao poticaj učenicima iskoristila jednu kratku anegdotu nakon koje su učenici sami smišljali vlastite šaljive anegdote.

6.3. Zagonetke, pitalice i igre riječima

Zagonetke, pitalice i igre riječima djeci su posebno zanimljive. Ako su povezane sa sadržajem nastavnog sata mogu poslužiti kao dobar uvod u gradivo, a u svakom slučaju potaknut će interes i aktivnost učenika. Primjer jedne pitalice:

Dvanaest brojeva ima na licu

a pod licem njihalicu.

Uvijek nam isto želi reći:

da smo za sekundu stariji

i za minutu veći. (zidni sat)

(Tito Bilopavlović)

Ovakve pitalice potiču na razmišljanje i zaključivanje, a ako se djecu potakne da smišljaju vlastite zagonetke, potiče se i njihova kreativnost. Budući da su zagonetke često duhovite, one potiču i razvoj smisla za humor.

6.4. Sličice, karikature, crteži i stripovi

Šaljive sličice i karikature mogu biti dobar poticaj za kreativne aktivnosti. Matijević (1994) navodi primjer učiteljice koja je koristila karikature kako bi potaknula stvaralaštvo svojih učenika. Na temelju karikature učenici su trebali napisati sastavak. U njihovim radovima do izražaja dolazi njihova mašta, kreativnost i smisao za humor. Za sličnu namjenu mogu poslužiti slike, crteži, pa i stripovi.

Primjer jedne takve aktivnosti:

Začuđena koka

Razmisli o crtežu i izmisli priču!
Što se desilo prije, što poslije?
Svoju priču pokaži nastavniku!

(Matijević, 1994, 53)

Dramac i Lazzarich (2016) kao poticajno nastavno sredstvo ističu stripove u kojima do izražaja dolazi humor i duhovit pogled na svijet. Strip se može iskoristiti za motiviranje učenika i stvaranje opuštenog ozračja, a također kao sredstvo predaha tijekom intelektualnog napora. Učenici mogu kreirati i vlastiti strip koji se temelji na nastavnom sadržaju. Tako ne samo da utvrđuju gradivo, već i razvijaju kreativnost te smisao za humor.

6.5. Vicevi

Vicevi mogu poslužiti kao sredstvo razbijanja monotonije. Budući da je učenicima, pogotovo onima mlađe dobi, često teško tijekom cijelog nastavnog sata zadržati koncentraciju, dobro je da se nastavni sat ponekad „razbije“ s malo humora. Naravno, pri tome treba paziti da vicevi budu primjereni kontekstu i dobi učenika kako bi ih oni mogli razumjeti. Uz to, Matijević (1994) navodi da je osim samog sadržaja važan i način na koji se vic ispriča. Nije dovoljno mehanički prepričati ono što smo jednom čuli. Humor ne smije biti nategnut, a smijeh iznuđen. Humor treba biti spontan, stvaran, iznenađujući, a to se postiže originalnim izborom šala (Matijević, 1994). Danas je na Internetu dostupno mnoštvo viceva među kojima se mogu pronaći oni primjereni djeci. Učenike se također može potaknuti da ispričaju vic koji su zapamtili ili da smisle vlastiti vic.

6.6. *Filmovi i video materijali*

Filmska komedija također može biti poticajno nastavno sredstvo. Komedija na filmu najčešće nije samo humor radi humora, nego se na duhovit način prikazuju situacije u međuljudskoj komunikaciji koje je inače teško prikazati (Matijević, 1994). Filmska komedija tako može poslužiti kao motivacijsko sredstvo ili može biti predmet nastavne analize. Tu analizu mogu zajedno provoditi učitelj i učenici kroz razgovor na nastavi ili ju učenici mogu provesti kroz pisani rad (Matijević, 1994). Osim što će se uz film učenici opustiti i zabaviti, nešto će novo i naučiti. Mnoštvo je filmova i crtića koji sadrže duhovite elemente, a koji su prikladni za djecu, kao što su *Lolek i Bolek*, *Tom i Jerry*, *Mickey Mouse*, *Profesor Baltazar*, *Charley Chaplin*, *Velika pustolovina Stuarta Maloga*, *Vlak u snijegu* i mnogi drugi (Dramac i Lazzarich, 2016). Također, za sve uzraste se mogu pronaći video isječci na YouTubeu povezani s nastavnim gradivom, primjerice dijelovi crtića, komedija, odglumljene situacije, anegdote koje netko priča, smiješni eksperimenti (Pavlin-Bernardić, 2022).

7. **Prikaz rezultata dosadašnjih istraživanja**

Matijević (1994) je istraživao smisao za humor učitelja osnovnih i stručnih škola. Zanimalo ga je u kojoj mjeri učitelji razredne nastave te učitelji predmetne nastave i učitelji stručnih predmeta pokazuju smisao za humor, postoji li razlika u pokazanom smislu za humor između te tri skupine učitelja te postoje li razlike koje se mogu pripisati spolu. U istraživanju je sudjelovalo 289 ispitanika. Pokazalo se da veći smisao za humor pokazuju učitelji stručnih predmeta u odnosu na učitelje razredne nastave i učitelje predmetne nastave te da ne postoji razlika u pokazanom smislu za humor prema spolu učitelja.

Ambroš (2016) je željela saznati u kojoj se mjeri humor primjenjuje u razrednoj nastavi, ima li razlike u upotrebi humora s obzirom na razred te koja su obilježja humora koji se primjenjuje u nastavi. U istraživanju su sudjelovala četiri razreda razredne nastave, od prvog do četvrtog, odnosno 78 učenika i 4 učiteljice. Rezultati su pokazali da se humor koristi vrlo rijetko, a najčešće tijekom frontalne nastave prilikom razgovora s učenicima. Pokazalo se da učiteljice humor najviše primjenjuju tijekom strategije učenja usmjerenog na djelovanje, u središnjem dijelu sata, a najmanja upotreba humora bila je vidljiva prilikom vrednovanja. Najmanja upotreba humora primijećena je u četvrtom razredu, dok

u ostalim razredima učiteljice koriste humor podjednako i na gotovo isti način. Također, humor je najčešće povezan s nastavnim sadržajem, ali ponekad se upotrebljava i humor radi humora.

Novak (2016) je željela ispitati postoji li povezanost optimizma/pesimizma i samopoštovanja s korištenjem humora u nastavi kod učitelja osnovnih škola te postoje li razlike u korištenju humora s obzirom na mjesto stanovanja (grad/selo) te s obzirom na godine radnog staža. U istraživanju je sudjelovalo 63 učitelja razredne i predmetne nastave iz pet osnovnih škola. Rezultati su pokazali da pesimističniji učitelji u manjoj mjeri koriste humor u nastavi od optimističnijih učitelja. Također se pokazalo da optimističnije osobe imaju više samopoštovanja te da učitelji s više od 11 godina radnog staža u pravilu koriste više humora u nastavi od onih koji imaju manji radni staž.

Zavec (2014) je proveo istraživanje o korištenju humora u nastavi u osnovnim školama u Sloveniji, a uzorak istraživanja sastojao se od 124 učitelja. Želio je saznati je li smisao za humor osobina koju bi trebao imati svaki učitelj, u kojoj mjeri učitelji koriste humor u nastavi te rade li to planski ili spontano kao posljedica trenutne situacije i inspiracije. Istraživanje je pokazalo da većina učitelja smatra smisao za humor važnim te da ga uključuju u svoje poučavanje. Pokazalo se da oni to rade spontano, na temelju trenutne situacije, a ne planirano.

Majcen (2018) je ispitivao stavove i mišljenja učitelja i studenata učiteljskog fakulteta o humoru u nastavi. Želio je saznati postoji li razlika u stavovima i mišljenjima učitelja i studenata, postoji li razlika u stavovima i mišljenjima učitelja koji rade u gradu i učitelja koji rade na selu te učitelja koji rade u matičnim i učitelja koji rade u područnim školama. U istraživanju je sudjelovalo 77 učitelja razredne nastave i 126 studenata učiteljskog fakulteta. Rezultati su pokazali da su mišljenja studenata općenito pozitivnija od mišljenja učitelja o humoru u nastavi i o tome kako humor pozitivno utječe na odnose u razredu. Pokazalo se i da učitelji koji rade na selu i u područnim školama imaju pozitivnije stavove o humoru u nastavi od učitelja koji rade u gradu i u matičnim školama.

Dramac (2014) je provela istraživanje o humoru u nastavi koje je uključivalo učitelje i učenike. Učitelji i učenici zamoljeni su da podjele svoja iskustva s humorom u nastavi. Učitelji su ispitani koliko često i na koji način koriste humor, u kojim nastavnim predmetima i situacijama te kako učenici reagiraju na humor. Iz odgovora učitelja može

se zaključiti da se učitelji rado prisjećaju smiješnih situacija te da uviđaju benefite humora. Ispitani učenici trebali su promisliti o humorističnim situacijama koje uočavaju u školi, o njihovoj korisnosti i prisjetiti se nekih duhovitih situacija. Iz učeničkih odgovora vidljivo je kako duhovite situacije potiču oni sami, najčešće iz dosade. Neki učenici ističu prednosti humora, primjerice da im humor pomaže da bolje usvoje gradivo, dok drugi navode i nedostatke, primjerice kada neki učenici neprimjerenim humorom ometaju nastavu što narušava koncentraciju ostalih. Ipak, iz rezultata istraživanja očito je da se učenici vole nasmijati na nastavi te da cijene duhovitost kod učitelja.

8. Istraživanje stavova i mišljenja učitelja razredne nastave o korištenju humora u nastavi

8.1. Problem i cilj istraživanja

Pregledom relevantnih istraživanja i literature ustanovljeno je da korištenje humora u nastavi sa sobom nosi brojne prednosti, ali i rizike. Ipak, ako učitelji koriste humor u pravoj mjeri i na primjeren način, njegovi učinci su pozitivni. Međutim, ostaje pitanje kako to izgleda u praksi. Kakvo je mišljenje učitelja o korištenju humora u nastavi, koliko su skloni koristiti ga, na koje načine implementiraju humor u svoje poučavanje te kakve učinke humora primjećuju? Kako bi se saznali odgovori na ova i slična pitanja, provedeno je ovo istraživanje.

Prema tome, cilj istraživanja je ispitati stavove i mišljenja učitelja razredne nastave o korištenju humora u nastavi te dobiti uvid u njihovu praksu korištenja humora tijekom poučavanja.

8.2. Istraživačka pitanja

Tijekom proučavanja literature i pripreme za istraživanje, nametnulo se nekoliko istraživačkih pitanja:

1. Koliko često učitelji razredne nastave koriste humor u nastavi?
2. Na koji način učitelji razredne nastave koriste humor?
3. Primjećuju li učitelji pozitivne učinke humora i koje?
4. Primjećuju li učitelji rizike u korištenju humora i koje?
5. Smatraju li učitelji da posjeduju potrebne vještine za uspješno korištenje humora u nastavi?

8.3. Etički aspekti istraživanja

Ispitanice su zamoljene za sudjelovanje u istraživanju putem e-maila poslanog ravnateljici škole koja ga je zatim prosljedila zainteresiranim učiteljicama. U e-mailu su bile navedene sve važne informacije, poput svrhe i predmeta istraživanja te je istaknuta anonimnost i povjerljivost podataka. Prije samog istraživanja, sve ispitanice su usmeno pristale na snimanje diktafonom. Budući da su iskazi ispitanica anonimni, u ovom se radu neće navoditi njihova imena, već oznake U1, U2, U3, U4 i tako dalje.

8.4. Uzorak

Uzorak se sastoji od 8 učiteljica razredne nastave jedne osnovne škole u Velikoj Gorici. Sve su ispitanice ženskog spola te će se i nadalje u radu koristiti termin učiteljica umjesto učitelj.

8.5. Postupci i instrumenti

Istraživanje počiva na kvalitativnoj paradigmi, postupak korišten u istraživanju je intervjuiranje, a vrsta intervjuja je polustrukturirani intervju. Budući da se u ovom istraživanju nastoje saznati stavovi i mišljenja ispitanica, kvalitativno istraživanje je najprimjerenije, jer ostavlja veći prostor ispitanicama da se izraze i opišu svoja iskustva, nego što bi to bilo moguće u kvantitativnom istraživanju. Glavno obilježje polustrukturiranog intervjuja je otvorenost pitanja koja ispitanicama omogućuju da detaljnije objasne svoje odgovore, da iskažu stav o određenoj temi i pojašne svoje mišljenje. Polustrukturirani intervju stoga djeluje prirodnije od strukturiranog intervjuja te je pomoću njega moguće dobiti dublji i kvalitetniji uvid u istraživanu temu.

Protokol polustrukturiranog intervjuja korišten u ovom istraživanju izrađen je za potrebe istog, konzultirajući stručnu literaturu i dosadašnja istraživanja. Intervju se sastoji od 7 glavnih pitanja, a tu su i potpitanja, odnosno smjernice za razgovor. Zahvaljujući potpitanjima i smjernicama, moguće je doći do opširnijih odgovora i detaljnijih informacija, posebice ako se u svom prvotnom odgovoru ispitanik ne dotakne svega što ispitivač želi saznati. Osim toga, smjernice su korisne u slučaju da ispitanici previše odlutaju od pitanja te ih istraživač mora vratiti na postavljeno pitanje. Na kraju intervjuja sve su ispitanice upitane imaju li još nešto za reći na istraživanu temu čime se ostavlja prostor da podijele svoja mišljenja, stavove ili opažanja koji možda nisu bili obuhvaćeni pitanjima ili su ih ranije propustile spomenuti.

8.6. Obrada podataka

Nakon provedbe istraživanja, intervjui su u potpunosti transkribirani, a zatim kodirani kako bi se koristili pri analizi podataka. Odgovori su grupirani prema sličnostima i tematici o kojoj govore. U radu će biti navedeni citati ispitanih učiteljica koji će se zatim interpretirati.

9. Analiza podataka

U ovom poglavlju navest će se glavna pitanja u intervjuu, svako u zasebnom poglavlju, te podaci koji su na temelju njih dobiveni.

9.1. Smatrate li da je poželjno koristiti humor u poučavanju i zašto?

Ovim pitanjem se željelo doznati smatraju li učiteljice humor poželjnom komponentnom svog poučavanja te koje razloge navode u prilog tome.

Na postavljeno pitanje ispitanice su dale sljedeće odgovore:

„Mislim da je stvarno potrebno, ja bih rekla i neophodno. Nastavni sadržaji su zahtjevni, rekla bih čak prezahtjevni za njihovu razvojnu dob i onda ipak taj humor u nastavi nekako razbije tu, neću reći monotoniju, jer nisu baš satovi monotoni, služimo se svakakvim didaktičkim pomagalima i sad nam je na raspolaganju i ta 'digitalija' i sve to skupa, međutim unos humora u bilo koji nastavni sadržaj učenike malo podigne i da im volju za rad. Vole se šaliti tako da mislim da je stvarno neophodno da djeca osjete da im je škola nešto blisko, a ne da se sve svodi na učenje, ozbiljnost i kako smo nekad rekli 'red, rad i disciplinu'. To je potrebno, ali u taj 'red, rad i disciplinu' je neophodno uvesti malo humora.“ (U1)

„Da, poželjno je koristiti humor u poučavanju jer se djeca puno bolje osjećaju, a i ja se kao učiteljica osjećam puno bolje kad na jedan humorističan način približim sadržaj.“ (U3)

„Apsolutno, zbog dobre atmosfere u razredu, zbog prijateljskih odnosa, zbog općenito atmosfere, motivacije... Mislim da učenici osjećaju koliko smo mi otvoreni i da se tada bolje mogu povjeriti i reći nam neke stvari... Jednostavno, mislim da smo bliže njima, imamo otvoreniji i prijateljski pristup.“ (U4)

„(...) Zapravo, djeca vide da u svojoj učiteljici imaju i prijatelja i nekoga na koga se mogu osloniti, to im puno znači (...)“ (U6)

Iz ovih odgovora vidljivo je da učiteljice humor smatraju vrlo važnom komponentom nastave. Već su ovdje navele mnoge prednosti humora poput razbijanja monotonije na nastavnom satu, olakšano svladavanje zahtjevnih nastavnih sadržaja, povećanje volje za učenjem te naprosto bolju atmosferu i bolje raspoloženje učenika, ali i njih samih. Također, spominju važnost otvorenog i prijateljskog odnosa u kojem im se učenici povjeravaju, a razvoju takvog odnosa doprinosi korištenje humora.

„Apsolutno, već godinama smatram da je to potrebno iz više razloga. I jednima i drugima zbog treme prvog susreta, pogotovo tko se tek zapošljava u školi. Bar sam se ja uvijek rješavala treme na taj način, a onda da i njima razbijem tremu. Kad nešto pitam, a netko nije siguran ili ne zna, onda se ja obavezno našalim, uvijek ispričam neki štos iz svog djetinjstva i mladosti. Za opuštanje, raspoloženje, humor je uvijek dobrodošao.“(U2)

Iz ovog odgovora saznajemo da učiteljica rado koristi humor kako bi razbila tremu kod učenika te stvorila pozitivnije ozračje. U takvoj atmosferi, učenici će imati manji strah od pogreške te će se češće i radije javljati na satu jer su svjesni da svatko može pogriješiti. Kada se pogreška okrene na šalu, smanjuje se stres, sram i druge neugodne emocije koje bi učenici u tom trenutku mogli proživljavati.

„...smatram da je učenicima puno lakše kada koristimo humor, s obzirom da smo u ovom nekom čudnom vremenu, kad je bila i korona i 'lockdown' i da im je potrebno uvesti malo dodatnog veselja i radosti. Drago im je vidjeti da učiteljica nije neki stroj koji je ozbiljan cijelo vrijeme, nego ih nastoji oraspoložiti i pokazati im da je škola neko jako dobro mjesto za učenje. (U5)

Iako odrasli to često zaboravljaju, biti dijete nije lako, a svaka razvojna dob donosi svoje probleme. Iako se dječji problemi odraslima ponekad doimaju nevažni i lako rješivi, djeci mogu djelovati golemo. Kada se uz to uzme u obzir sve što se događalo posljednjih godina: pandemija, lockdown, online nastava, nemogućnost odlaska u školu i odlaska na aktivnosti te smanjeno druženje s prijateljima, jasno je da su djeca proživjela mnogo toga. Sada je važno da im škola bude sigurno mjesto za učenje, ali i socijalizaciju. Kako bi postigle da se učenici u školi dobro osjećaju, učiteljice pribjegavaju humoru.

„(...) Jer, eto, danas je Internet takav kakav je, ima puno i verbalnih zlostavljanja i svega... Čim je neko bolje raspoloženje unutar kolektiva, osjećaju se samim time ugodnije i vjerujem da humor puno pridonosi boljoj atmosferi općenito, ne samo u razredu, nego i u njihovom životu van škole.“ (U5)

U ovom odgovoru ispitanica spominje zlostavljanje među djecom koje se sve češće događa na internetu, ali i uživo. Korištenje humora u razredu može stvoriti opuštenu, pozitivnu atmosferu u kojoj se njeguje prijateljstvo i dobri odnosi. Kada je postignuta takva atmosfera, manje je vjerojatno da će djeca sudjelovati u vršnjačkom zlostavljanju. Također, ističe se utjecaj humora, ne samo na djetetov školski život i doživljaj škole i učiteljice, već i na njegov život izvan škole. Čak i ako se dijete izvan škole suočava s nekim problemom na koji učiteljica ne može utjecati, vrijeme provedeno u školi ispunjeno smijehom i učenjem može biti ono pozitivno u njegovom životu.

„Da, smatram. Naravno, u samim početcima toga baš i nije bilo jer svaki početnik ima neki strah, međutim s godinama radnog iskustva, a pogotovo sad, nakon 30 godina staža, mislim da je korištenje humora jako važno. Mislim da kad djeci objasniš nešto komplicirano, ali na njima duhovit i zanimljiv način, oni te sadržaje puno prije usvajaju. Međutim, ako nisi umjeren u tome, tada se narušava disciplina, ali jedan iskusan učitelj zna tu šalu na vrijeme prekinuti kako bi mogao nastaviti nastavni proces.“ (U8)

„Svakako, da, zato što su djeca tada aktivnija, mirnija na satu, aktivno sudjeluju u radu. Humor potiče jedan vid sreće, zapravo, i puno, puno više mogu dobiti od djece na satu koristeći humor. Do određene granice, naravno, jer mora se nešto i završiti.“ (U7)

Iz ovih odgovora vidljivo je da su učenici, zahvaljujući humoru, na satu aktivniji i bolje uče. Pomoću humora se čak i zahtjevni sadržaji mogu objasniti na djeci razumljiv način, a tada su i učitelj i učenici zadovoljni. U oba se odgovora spominje kako je potrebno imati i neke granice u korištenju humora, kako se ne bi narušila disciplina u razredu.

9.2. Koliko često koristite humor u nastavi?

Cilj ovog pitanja bio je saznati kolika je otprilike učestalost korištenja humora od strane učiteljica.

Dobiveni su sljedeći odgovori:

„Teško je to reći, ali mislim da svaki dan u nastavi ima humora na ovaj ili na onaj način. Evo, početak ću od našeg obraćanja djeci, znači kada dođemo na bilo koji sat i vidimo umor ili stres, čak recimo od pisanja nekih provjera i slično, uvijek se unese malo humora. Obratim im se s nekim riječima koje ih malo opuste i nasmiju. To ne treba biti drastično, ali čisto da se malo opuste i oslobode pred tu zadaću koja ih čeka.“ (U1)

„U slobodnoj komunikaciji, ako je nevezano uz sam sat, svakodnevno se našalim. Od jutra kad dođem u školu okrenem na neku šalu i onda se uspostavi komunikacija. U nastavi isto. Ne koristim svaki dan na svakom satu, ali često, da.“ (U6)

„Mislim da svaki dan počinjem sa nekom zgodom, pošalicom, s osmijehom, ako ništa drugo. Dakle, čisto radi uvertire, a na samoj nastavi, dnevno sigurno jednom-dvaput. Ovisi o predmetu i ovisi o tome što se radi. Jako je bitno što se radi i imamo li materijala, ali i djeca znaju koji puta unijeti svoga humora.“ (U7)

„Ja bih rekla svaki dan. Svaki dan nešto humoristično, ili pričamo ili se zezamo ili netko ispriča vic ili ga ja ispričam...“ (U2)

„Svaki dan i skoro na svakom satu.“ (U8)

Sve su učiteljice dale slične odgovore, a to je da humor koriste svakodnevno ili skoro svakodnevno, a na različite načine. Humor koriste počevši od uvodnog obraćanja djeci pa nadalje. Korištenje humora na početku dana može pomoći u uspostavljanju komunikacije s djecom i motivirati ih na izvršavanje zadataka koji ih čekaju toga dana. Humor se koristi i kada su djeca umorna ili pod stresom kako bi ih se opustilo i nasmijalo. Česte su i situacije u kojima djeca unose svoj humor u nastavni sat.

9.3. Na koje načine koristite humor u nastavi?

Cilj pitanja je dobiti konkretne primjere korištenja humora u nastavi. Cilj pitanja je također saznati je li humor najčešće povezan ili nepovezan sa sadržajem nastave te je li pretežito planiran ili spontan. Cilj pitanja je i saznati koriste li učiteljice humor na vlastiti račun i humor na račun učenika. Ovo je postignuto postavljanjem potpitanja kada je to bilo potrebno.

Na pitanje „Na koje načine koristite humor u nastavi?“ učiteljice su dale sljedeće odgovore:

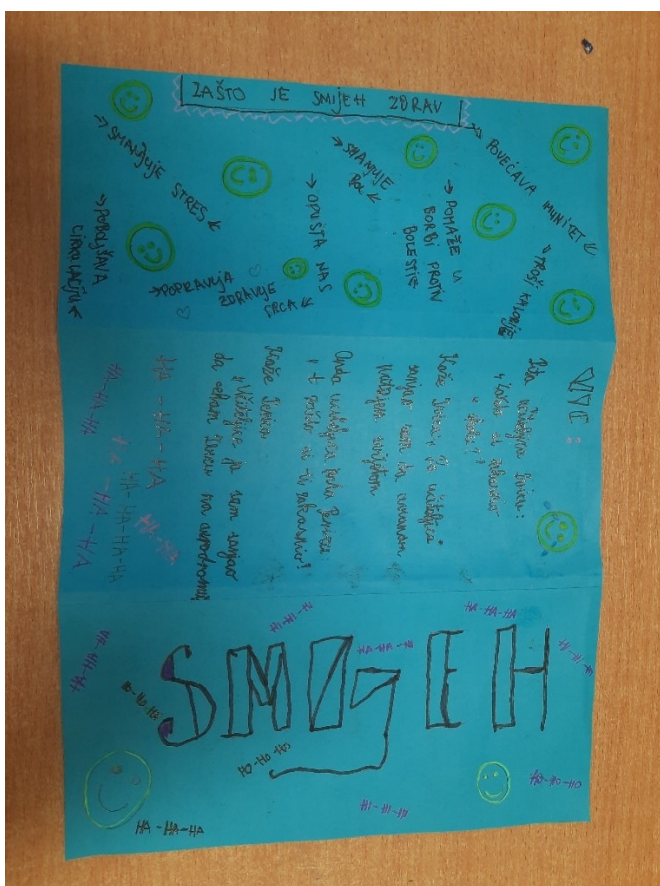
„(...) imamo dio tekstova koji su humoristični i evidentno je da djeca takve sadržaje jako vole. Njima su bliži, nego neki isto izvrsni, poučni tekstovi, a u kojima možda nema doze humora. Svaki tekst ili pjesmica ili lektirno djelo u kojem se koristi humor njima je blizak i na taj način mi njih lakše potaknemo na suradnju, na te komunikacijske vještine kojima oni danas baš i ne barataju kao što je to bilo nekada.“ (U1)

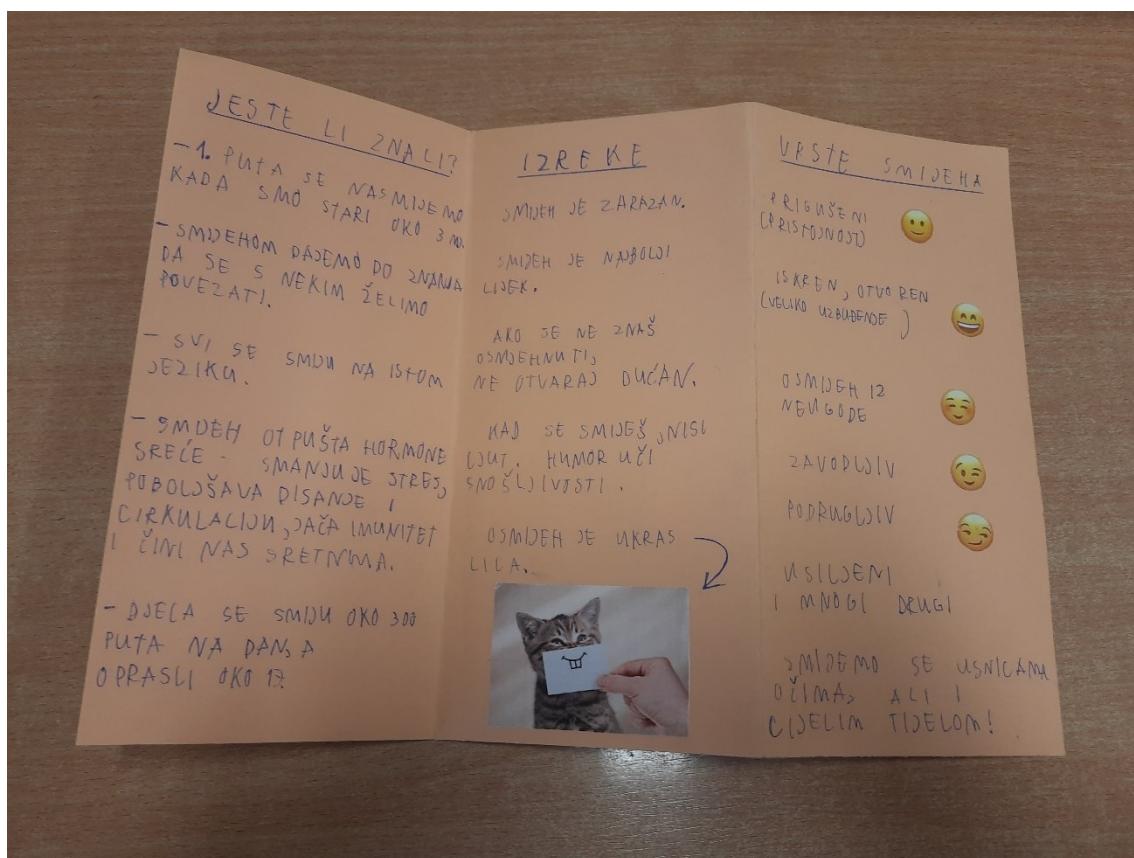
U svom odgovoru učiteljica je naglasila humoristične tekstove kao način implementacije humora u nastavu. Navodi da su takvi tekstovi djeci bliži od tekstova koji su također poučni, ali u kojima nema humora. Takvi tekstovi djecu motiviraju na rad, komunikaciju i izražavanje.

Jedna je učiteljica nastavni sat hrvatskoga jezika posvetila upravo humoru pa su tako učenici izrađivali letak o smijehu:

„Imali smo temu iz hrvatskog jezika 'Smijeh' jer je bio Dan smijeha pa su radili letak o smijehu. To im je bilo fora. To je bio baš konkretan sat iz hrvatskog jezika.“ (U2)

Učiteljica mi je pokazala nekoliko letaka koje su izradili učenici:

Neke učiteljice istaknule su pričanje viceva kao zabavnu i opuštajuću aktivnost za djecu:

„Mi smo čak imali jednom tjedno 15 minuta pričanja viceva. Za to su se čak i pripremali, izmišljali viceve. Puno im to znači.“ (U4)

„Na satu razredne zajednice imamo pričanje viceva... dobro, to nije prečesto, ali sigurno je bar jedanput u polugodištu, ne samo na SRZ-u. Prošle godine na završnoj priredbi za roditelje imali smo skeč pričanja učeničkih viceva.“ (U2)

„(...) Znamo pričati viceve ako nam ostane minuta vremena.“ (U5)

Neke su učiteljice kroz svoje odgovore istaknule kako je humor odličan način za ukazati na pogrešku:

„(...) Ako netko u matematici nešto krivo izračuna, mi ćemo to na humorističan način ukazati, pa ćemo na kraju dobiti pravilan odgovor. Dijete se osjeća nepovrijeđeno jer je prisutan humor i ono zapravo misli da nije uopće pogriješilo, nego eto, slučajno mu je promaknulo.“ (U3)

„(...) Kad zbrajamo mjerne jedinice i na kraju iza zbroja nema mjerne jedinice, onda ih pitam jesu li to sladoledi, kolači, ili ako je upisano bijelo, onda im nacrtam autiče, cvjetiče, onda se oni strašno smiju. Mislim da je to dobar vid humora, nisam ih povrijedila, ali na taj način shvaćaju da moraju napisati mjernu jedinicu. Kad im ja to tako crtkam, prvo ih nasmije, a mislim da zapravo kroz to i uče. (U8)

Djeci je važno ukazati na pogrešku kako bi naučila, no ponekad ona to mogu shvatiti kao kritiku, što im može poljuljati samopouzdanje. Korištenjem humora, djeci se šalje poruka da je griješiti ljudski i da to nije „smak svijeta“, kao i da se pogreške mogu ispraviti.

„Kroz razgovor i kroz igru i kroz zadaću i kroz ovako neke situacije... Nastojimo ih humorom malo oraspoložiti, postići da se usredotoče na nas. (...) Čitamo po ulogama pa ja znam promijeniti naglasak kad su dva lika pa je jedan recimo Dalmatinac ili nešto ima ultra smiješno pa su i koncentriraniji na tekst.“ (U5)

Ova učiteljica navela je kako se humor provlači kroz mnoge situacije, a kao konkretan primjer ističe promjenu naglaska kod čitanja teksta po ulogama. To djecu zabavlja, ali i povećava njihovu koncentraciju na tekst.

Jedna učiteljica humor više prepušta učenicima i ostavlja im prostora za njihove šale. Navodi kako učenici uživaju u pričanju viceva, dok ona nije toliko dobra u tome, ali ju određene situacije mogu potaknuti na humor pa tako navodi primjer s maškarama:

„(...) u 4. razredu oni imaju svoj humor i šale. Ja eventualno započnem, ali oni dalje imaju svoje. (...) Manje-više su životne pouke, vrlo često vicevi. Tu sam primijetila kod djece, s obzirom na to da im je učiteljica plavuša, neće baš viceve o plavušama, ali zato Mujo, Haso i ovako neke životne, da. Ali ima i hrabrica koji se ohrabre pa o plavušama. Ja nisam baš neki vic majstor, to moram priznati, to je nekome urođeno. Mogu iz neke situacije u razredu, napraviti šalu. (...) Maškare su bile i ja sam žicala i dijalektom i njihovim govorom novac i stvarno su djeca počela davati novac. (...)“ (U7)

Učenički humor ponekad može prijeći granice i postati ismijavanje, ruganje ili zadirkivanje. Iz sljedećeg odgovora vidi se kako se takva nepoželjna situacija može pretvoriti u nešto pozitivno:

„(...) Ako učenici upotrijebe neku neprimjerenu riječ, tada učitelj mora to izvući na stranu poučavanja... Recimo, kada je jedan dječak ispustio plinove pa su se oni počeli

ismijavati, tu je nastao veliki žamor i smijeh i ruganje spram tog djeteta. Ja sam to okrenula na glagol i odmah sam ih pitala: 'Glagol je čega? Radnje, stanja ili zbivanja?' i onda smo došli do zaključka da je to dijete jednostavno moralo to napraviti. Možda ne na taj način, možda je mogao izaći van, ali zapravo su kroz humor shvatili vrstu riječi, a čak i da se to svima nama može dogoditi.“ (U8)

Učiteljica je neugodnu situaciju za jednog učenika okrenula na edukativnu stranu, a uz to su učenici shvatili da ono što se dogodilo i nije toliko neobično te da se može dogoditi svakome.

Kako bi se prikupilo više informacija, postavljeno je potpitanje „Je li humor češće povezan ili nepovezan sa sadržajem nastave?“, na koje su dobiveni sljedeći odgovori:

„Humor vežem uz nastavne sadržaje, uz tekstove u kojima ima humora, ali ako ga i nema, a ja kao učiteljica vidim da im je to možda malo dosadno ili preozbiljno postavim neko pitanje koje vuče na humor ili pitam: 'Kako biste vi riješili tu situaciju?'. Oni će u nemalo slučajeva, bez obzira što znaju kakav se odgovor od njih očekuje, ipak reći da bi to riješili na drugi način i taj način je obično humorističan. Odnosno, ne mora čak biti humorističan, ali izazove smijeh u razredu, što je isto dio humora. Ne treba to nikada potiskivati, nego treba ipak dozvoliti da se izraze na taj način, jer danas djeca više-manje znaju kakve mi odgovore od njih očekujemo i onda ih daju bez obzira na to smatraju li oni da se na taj način i ponašaju. Ako im daš tu slobodu... na primjer, ja kažem: 'Hajde, iskreno mi reci, ništa neće biti, kako bi ti to ipak riješio?' Kad se malo nasmiješim, oni će ipak to izreći na neki drugi, u najviše slučajeva, humorističan način.“ (U1)

Ova učiteljica navodi kako humor najčešće veže uz tekstove u kojima je zastupljen humor, ali ako ga u tekstu nema, ona potiče djecu da kažu kako bi oni riješili neku situaciju iz teksta. Odgovor učenika najčešće je humorističan te izaziva smijeh u razredu, zbog čega je i samo ozračje opuštenije. Učiteljica smatra kako je pozitivno da djeca izraze svoje stvarno mišljenje, umjesto da daju odgovore koje odrasli od njih očekuju. Kada djeca vide da je njihovo mišljenje dobrodošlo, sklonija su ga izraziti. Učiteljica zaključuje da zastupljenost humora u nastavi ipak nešto više ovisi o dosjetkama učitelja i učenika, nego što je prisutan u nastavnim sadržajima:

(...) možda malo više ipak vuče na stranu učitelja i učenika, naše dosjetke, mislim da malo više ipak mi to potenciramo, nego što je to zastupljeno u nastavnim sadržajima. “

(U1)

U odgovorima koji slijede, učiteljice navode kako koriste i humor povezan i humor nepovezan s nastavnim sadržajima, a sve ovisi o situaciji:

„Ja bih rekla i jedno i drugo, ovisi o situaciji. U našem razredu je fora čamac. Ja sam im rekla da se, kad netko ostavi vrata otvorena, kaže da je osoba rođena na čamcu, nema vrata. Njima je to super, kad netko ostavi otvorena vrata, oni se svi zezaju: 'Čamac, čamac!' i tako se međusobno potiču na zatvaranje vrata. Ali opet, recimo, ako bude nešto smiješno u tekstu, onda promijenim naglasak da im budem smiješna prilikom čitanja. “

(U4)

„Najčešće je povezano s nekim sadržajem nastave pa ih nastojimo malo opustiti, nešto opuštenije pričati o toj temi ili se, eto, našaliti da nije preozbiljno ili jednostavno da se razvedrimo, a ponekad je baš i nastavna tema, kao što je ove godine bila tema smijeh. “

(U2)

„(...) u hrvatskom najčešće jer u tim pričama ima uvijek neke dogodovštine (...) A koji puta jednostavno, situacija je ponijela, došli smo do toga da nešto humoristično izgovorimo. “

(U7)

Kako bi se dodatno potaknulo ispitanice na razgovor, postavljeno je potpitanje „Koristite li humor češće planirano ili neplanirano?“ te su dobiveni sljedeći odgovori:

„Humor najčešće dođe spontano. Jako je teško bilo što planirati u nastavi. Poznato je da su nam djeca prioritet na satu, oni u biti vode sat i to najčešće dođe spontano. “

(U1)

„Ako je u sklopu kurikuluma u nekom predmetu, onda je planirano, ali najčešće nam dođe spontano. Meni je skoro svaki dan nešto smiješno i humoristično. “

(U2)

Iz navedenih odgovora vidi se da učiteljice najčešće ne planiraju korištenje humora, već im to dođe spontano. Kroz rad s djecom navikle su primjećivati situacije koje mogu okrenuti na šalu.

U odgovorima koji slijede, učiteljice navode i primjere nekih planiranih aktivnosti u kojima ima humora, poput aktivnosti pričanja viceva, planiranja uvodnog humora prije

interpretacije šaljive pjesme te korištenje fotografija i karikatura koje imaju zabavnu i edukativnu svrhu:

„Pričanje viceva i tako neke aktivnosti koje su baš organizirane, unaprijed su planirane... Ja bih rekla da su možda više spontane, onako nekako dođu s iskustvom kroz rad, same od sebe.“ (U4)

„Mislim da s mojim godinama to dođe u trenutku, ali postoji humor ovisno o nastavnoj jedinici. Kad se učitelj doma priprema, ako ima jedinicu interpretaciju pjesme koja je humoristična, onda se uvijek u uvodnom dijelu sata upotrijebi jedan vid humora da ih se potakne na jednu takvu pjesmu. (...) ili u prirodi i društvu kad ih motiviram s fotografijama... Evo, sad učimo zdravlje, pa kad im dam fotografije, neke ih nasmiju i to jest cilj, ali isto tako da ih kroz tu fotografiju ili karikaturu navedem na učenje novih sadržaja koji nam slijede nakon takvog uvoda.“ (U8)

Kao dodatan poticaj postavljeno je još jedno potpitanje: „Koristite li humor na vlastiti račun i humor na račun učenika?“ na koje su učiteljice odgovorile:

„Uglavnom i jedno i drugo. Na svoj račun koristim humor, evo danas konkretno, na matematici kažem: 'Na kraći način ćemo sada izračunati ovaj zadatak.', a pišem dulji i počinjem se smijati i kažem: 'Ah djeco, evo vidite da se i ja mogu zabuniti, to vam je normalno.', a oni se svi počinju smijati: 'Učiteljice, danas niste baš raspoloženi.' Ja kažem: 'Da, nisam, isto kao što i vi nekad niste raspoloženi.'“ (U3)

„Na račun učenika, ne na način da bih ih povrijedila. Oni se znaju šaliti na svoj račun i ja isto na svoj. Recimo, ako negdje pogriješim, znam se našaliti na svoj račun. Meni to nije neugodno. Ali ne šalim se nikad na način da ismijavam neku njihovu manu ili tako nešto.“ (U6)

Iz navedenih odgovora vidimo da učiteljice koriste humor na vlastiti račun, kao i na račun učenika, s time da uvijek paze da ne povrijede učenika svojim humorom. Kada učitelji koriste humor na vlastiti račun, učenicima se mogu činiti pristupačnijima pa je veća vjerojatnost da će biti aktivni na satu, povjeriti se ili pitati za pomoć. Kada učitelji svoje greške okrenu na šalu, pokažu učenicima da je normalno griješiti.

Jedna je učiteljica dala zanimljiv primjer kako se djecu može naučiti da prihvate šalu na svoj račun:

„ (...) Često bude šala na račun učenika, ali i na moj račun. (...) Ponekad iskoristimo nekog lika iz priče. Baš smo zadnje imali šegrta Hlapića gdje su mogli naučiti kako su njega zezali. Kad pričamo o tome da netko nekoga zeza, nastojimo to ublažiti, da je to šaljivo, da nije sve ružno, nego da je nešto i šala. Učim ih da razumiju, da razlikuju što je šala, a što ruganje. Kako je i šegrt Hlapić prihvatio šalu kad su ga zezali da ima hlače kao žabac pa se on i sam kreketao... na temelju toga smo naučili da se ne ljute uvijek na nekakvu zezanciju.“ (U2)

9.4. Pozitivni učinci humora u nastavi

Pitanja koja slijede odnosila su se na tri aspekta nastave: razredno ozračje, učenje učenika te rezultate ispita. Cilj ovih pitanja bio je saznati jesu li učiteljice primijetile utjecaj humora na spomenute aspekte nastave te kakav je taj utjecaj. Prema odgovorima ispitanica, u sva tri područja utjecaj humora je pretežno pozitivan. U nastavku ovog poglavlja prikazat će se i interpretirati dobiveni podaci za svako od ova tri područja, a koji se odnose na uočene pozitivne učinke humora.

9.4.1. Utjecaj humora na razredno ozračje

Ispitanicama je postavljeno pitanje „Primjećujete li utjecaj humora na razredno ozračje?“ Cilj ovog pitanja jest saznati na koji način, prema mišljenjima i iskustvima učiteljica, humor utječe na atmosferu u razredu, na odnose među učenicima i na njihov odnos s učiteljicom.

Dobiveni su sljedeći odgovori:

„Na prvu kad vidiš da se oni smiju, to je već super štos. Znači da si ih razvedrio. Taj humor uvijek djeluje zato što je to uglavnom pozitivan humor. Ili netko želi ispričati vic i onda mu daš vremena i prostora da se on pokaže, da zna pričati vic, pa se svi smiju i sve je puno opuštenije.“ (U2)

„Vole humor i često i nakon te situacije ili cijelog sata, oni nastave u tom tonu, recimo igranje na odmoru ili komunikaciju na taj način.“ (U1)

„(...) To se jako osjeća u razredu, ta jedna humoristična nota koja se provlači kroz cijeli niz godina. Evo, sad sam u 4. razredu i vidim da i djeca na taj način funkcioniraju kroz te četiri godine.“ (U3)

U svojim odgovorima učiteljice navode kako humor stvara opuštenu i veselu atmosferu u razredu. Koristi se pozitivan humor koji pomaže u stvaranju pozitivnog razrednog ozračja. Djeca dobro prihvaćaju taj humor i on postaje sastavni dio njihovog školskog života.

„Na ozračje u razredu se osjeti pozitivan utjecaj humora. Na njihov međusobni odnos nisam baš primijetila, ali odnos prema meni je topao, mi smo si jako bliski tako da mislim da humor pozitivno utječe na naš odnos.“ (U6)

„(...) pristupačniji su i puno više doživljavaju i ono što im se baš ne sviđa od učiteljice koja se zna našaliti. Koji put kažem: 'Sad sam to ozbiljno izgovorila' i to puno prije prihvaćaju, nego kad bih uvijek bila smrknuta i stroga. Drugo, oni su otvoreniji prema meni s nekim svojim teškoćama. (...) Vrlo rado mi se povjeravaju jer znaju da mogu, da neću to ispričati osim ako... Oboje moramo procijeniti da li to reći kome dalje ili ne. (...) ozračje u razredu je fenomenalno. Čak moja prošla generacija koja je puno, puno življa nego ova... s humorom smo se nekako pronašli. (U7)

„Da. Oni su jedno veselo društvo koje jako voli koristiti humor. Ne bih ja sad rekla da je to zahvaljujući meni, ali vidim da velika većina ima takvu atmosferu i kod kuće. To nas poveže, kroz taj humor na početku sata ili kad vidim da im pada pažnja. Svi znamo da oni imaju svi različitu pažnju. (...) Oni bi pričali viceve, ja to ne radim jer ih ne znam. Ja upotrijebim humor vezan uz sadržaj i na taj način privučem pažnju i da, ozračje je veselo.“ (U8)

Učiteljice u svojim odgovorima govore o tome kako im humor pomaže u stvaranju toplog, bliskog odnosa s učenicima. Upis u prvi razred velik je događaj u životu djeteta koji predstavlja veliku promjenu, pogotovo za djecu koja nisu išla u vrtić. U tom je razdoblju izuzetno važan topao odnos s učiteljicom kako bi djeca zavoljela školu i učenje te kako bi im škola predstavljala sigurno mjesto. Taj se odnos nastavlja kroz sve četiri godine razredne nastave i može imati velik utjecaj na to kako dijete doživljava svoje daljnje školovanje. Učiteljice navode kako humor pomaže u izgradnji povjerenja između njih i učenika koji im se rado povjeravaju, otvoreniji su i smatraju svoje učiteljice pristupačnijima. Ako učiteljica zna primjereno iskoristiti humor i to redovito čini, učenici će posvetiti veću pažnju onome što govori, čak i kad je ozbiljna. Isto tako, kada učenicima

pada koncentracija, uz pomoć humora se može privući njihova pažnja na ono što učiteljica govori.

9.4.2. Utjecaj humora na učenje učenika

Sljedeće postavljeno pitanje bilo je: „Primjećujete li utjecaj humora na učenje učenika?“ Cilj pitanja je saznati smatraju li učiteljice da humor utječe na motivaciju za učenje, interes za nastavni sadržaj, koncentraciju na nastavnom satu, uspješnost u usvajanju gradiva i na koji način.

Dobiveni su sljedeći odgovori:

„Primijetila sam pozitivne učinke. Recimo, kad se prije sata s njima malo našalim ili komentiram neke ispitne zadatke kod kojih su oni griješili, ili u vježbanju, ako im se ukaže na neki humorističan način da to ne rade... Sad u ovom trenutku radimo mjerne jedinice, a nekoliko učenika ih vrlo često zaboravi napisati (...) Izmjeri dužinu koja je duljine 5 cm, ali napiše da je duljina dužine 5, a ne napiše centimetara i onda ja kažem: 'Čega 5? Zaboravio si nacrtati. Je li to 5 jabuka, 5 šljiva, 5 koraka, 5 palaca, čega? Ne znam na što misliš.' To ih nasmije i rekla bih čak da pozitivno djeluje na njih i da onda možda više pažnje posvećuju tome kod rješavanja zadataka Njima prije uđe u uho kad ja kažem: 'Čega, je li 5 palaca, šljiva ili 5 koraka?', nego kad kažem: 'Zaboravio si napisati mjernu jedinicu.' Rekla bih da ima više pozitivne utjecaje nego negativne.“ (U1)

Učiteljica u svom odgovoru navodi primjer u kojem pomoću humora ukazuje učenicima na pogreške. Na taj način, učenici će puno prije zapamtiti gdje su pogriješili i manja je vjerojatnost da će ponoviti pogrešku. Kada učiteljica nešto kaže na humorističan način, to je učenicima upečatljivo i lakše će to zapamtiti.

„(...) oni sebi približavaju sadržaje ako ih memoriraju na humorističan način i onda ih lakše pamte.“ (U3)

„Mislim da humor u svakom slučaju pozitivno utječe, pogotovo ako se smiju, znači da vlada dobro raspoloženje... Bolje prihvaćaju što im govorimo. (...) Razgraničimo taj dio šale i rada, ali u svakom slučaju, kad kažemo 'dosta' mislim da se oni ipak usredotoče na rad. U svakom slučaju, to je pozitivno.“ (U4)

„Ja sam uvjerena da ima utjecaja. Kad je opuštenija atmosfera onda se oni lakše opuste pa hoće nešto i odgovoriti ili razmisliti i lakše uče uz opuštenu atmosferu.“ (U2)

„Da. Čim im padne pažnja, kad se upotrijebi humor, čak i dijete koje je recimo ispod stola... Oni takve stvari odmah čuju i vraćaju se na svoje mjesto i misle si: 'Poslije ove dobre šale, sigurno ćemo nešto dobro i učiti.'“ (U8)

Ostale učiteljice također navode da humor pomaže u usmjeravanju pažnje učenika na gradivo. Uz pomoć humora, oni lakše pamte nastavne sadržaje i bolje uče. U opuštenoj atmosferi, kakva nastaje uz pomoć humora, učenici su aktivniji na satu i spremni razmisliti o nastavnom sadržaju pa samim time više i nauče. Kada učenicima padne koncentracija, primjeren humor može im vratiti pažnju na ono što se događa na satu i povećati njihov interes za gradivo.

Jedna učiteljica navodi kako je primijetila pozitivan učinak humora na pažnju učenika na nastavnom satu, no ne toliko na njihovo usvajanje sadržaja:

„Na satu, možda se dobije njihova pažnja ako se skrene malo na neku humorističnu stranu (...) a da baš utječe na njihovo učenje kod kuće, to nisam primijetila.“ (U6)

Druga učiteljica pak spominje kako je uočila da učenici određeni dio gradiva povezuju s nekom šalom izrečenom na satu. Kad kod kuće pročitaju taj sadržaj u udžbeniku, to ih asocira na ono što ih je nasmijalo te taj dio gradiva lakše usvoje:

„Da, po njihovoj priči: 'To je ono kad smo se našalili'... Povezuju tu priču s tim dijelom gradiva. Puno lakše i bolje uče, motiviraniji su. (...) Kad pročitaju to u udžbeniku: 'Ha, ha, to je ono kad smo se našalili'. Poistovjećuju te dijelove i možda lakše pamte.“ (U7)

9.4.3. Utjecaj humora na rezultate ispita učenika

Sljedeće postavljeno pitanje bilo je: „Primjećujete li utjecaj humora na rezultate ispita učenika?“ Cilj pitanja je saznati koriste li učiteljice humor prije ili tijekom ispitne situacije, primjećuju li ikakav utjecaj humora na rezultate pismenih ili usmenih ispita i eventualno pomaže li taj humor smanjiti strah od ispitivanja kod učenika.

Dobiveni su sljedeći odgovori:

„(...) Mislim da im humor pomaže da se malo opuste, relaksiraju. Treba napomenuti da nije smak svijeta ako nešto ne bude napravljeno besprijekorno, da se greške uvijek događaju, da moraju biti oprezni u svemu tome. U svakom slučaju, mislim da humor ima pozitivan utjecaj na rezultate njihovog rada.“ (U1)

„To sigurno. Ako se prije samog ispita našalimo da ih opustimo... Ja uvijek kažem: 'Neće vas ugristi ispit!' ili tako nešto.“ (U6)

Učiteljice smatraju kako humor pomaže da se učenici opuste i smirenije pristupe ispitu. Trude se kod učenika osvijestiti da se ništa strašno neće dogoditi ako u nečemu pogriješe ili ne dobiju ocjenu koju su priželjkivali. Time se smanjuje stres prije samog ispita, a to može povoljno utjecati na rezultate.

Neke učiteljice nisu toliko sklone korištenju humora u ispitnim situacijama:

„Manje koristim humor u ispitnoj situaciji jer onda je ozbiljnija situacija, posebice kada je to pismeni dio... Eventualno nacrtati smješka na ispitu: 'Jesi li si zadovoljan?' On će onda nacrtati smješka i na taj način ću saznati da je on zapravo taj sadržaj savladao i shvatio, ali mu je isto tako drago što je to naučio.“ (U3)

„U ispitima i ne koristim toliko humora. (...) Premali su, pažnja i koncentracija im je puno, puno slabija i da ne bi bilo... To još nisam isprobala, moram priznati. Mogu probati čisto da vidim kako će reagirati, ali ovi mali, ne još, oni su premali.“ (U7)

„Humor za vrijeme ispita ne koristim. Prvo, zato što ne smijem ometati jer ima i djece s raznim problemima i individualiziranim programom, dijete kojem treba apsolutna tišina, dijete koje treba veliku koncentraciju... Dakle, za vrijeme samog ispita to izbjegavam, međutim, vrlo često na kraju ima onih koji ispit riješe za 10 minuta (ima i onih kojima treba apsolutna tišina svih 45 minuta), ali u tom slučaju, kako ne bi ometali svoje prijatelje koji imaju ista prava kao i oni – pisanje 45 minuta, oni znaju gdje im stoji papir ili ako u zadnjem dijelu ispita ima neki prazan prostor, onda tu nacrtaju kako su se osjećali za vrijeme ispita ili neki strip ili šalu. Na taj način održavam tišinu za koju mislim da za vrijeme ispita treba biti. Pogotovo sad u drugom razredu kad još nisu dobri čitači, a moraju čitati sami.“ (U8)

Učiteljice smatraju kako bi korištenje humora u ispitnim situacijama omelo koncentraciju učenika i izazvalo lošije rezultate. Pogotovo s obzirom na to da u razredima ima djece koja imaju određene poteškoće zbog kojih im je potreban mir i tišina svih 45 minuta, bilo kakav humor implementiran u sam ispit ili dosjetka učiteljice mogli bi im skrenuti pažnju s ispita.

9.5. Negativni učinci humora u nastavi

Kroz prethodna pitanja dobivena su saznanja o brojnim pozitivnim učincima humora na različite aspekte nastave, no bilo je riječi i o nekim potencijalno negativnim utjecajima, odnosno o rizicima prilikom korištenja humora u nastavi:

Na pitanje „Primjećujete li negativne utjecaje humora?“, kao i u nekim svojim odgovorima na prethodna pitanja, učiteljice su navele sljedeće:

„(...) Događa se da nas pitaju: 'Učiteljice, mogu li ja ispričati neki vic?' Tu treba naravno naći granicu, jer oni iskoriste situaciju ako to nije dozirano i ako se ne pazi što govore. (...) Svatko od njih ima neku svoju karakteristiku kao dijete i vole se našaliti na taj račun i vidim da to ne shvaćaju kao uvredu, nego naprotiv, nasmiju se, pa onda učenik kojeg se to tiče vrati. (...) Naravno, vrlo je važno tu naći mjeru, da to ne prijeđe u kaos i nemir u razredu.“ (U1)

Učiteljica smatra da je vrlo važno naći mjeru prilikom korištenja humora, pogotovo kad se radi o učeničkom humoru. Učenici vole pričati viceve i nasmijavati svoje prijatelje, no važno je pripaziti da su njihove šale primjerene. Učiteljica navodi da se učenici znaju šaliti jedni s drugima, ali i da šale na vlastiti račun uglavnom dobro prihvaćaju te ih to ne vrijeđa. Ipak, još jednom naglašava da je važno postaviti granicu kako od šale ne bi došlo do kaosa u razredu. Još su neke učiteljice govorile o učeničkim šalama:

„(...) Naravno, treba znati granice, mi kao učitelji, do kud možemo ići... Znaju nekad djeca imati neke izjave, fore koje su njima smiješne, a ne shvaćaju da su možda neprimjerene pa tu treba znati reagirati To bi eventualno možda moglo biti negativno jer oni koji su manji ne shvaćaju još neke stvari. Ima nekih viceva koje oni ispričaju, a ne shvaćaju zapravo što to znači. Ali većinom, rekla bih 99% humor je stvarno pozitivna stvar.“ (U4)

„(...) Recimo, ovi veći, oni sad barataju već nekim rječnikom, svašta čuju i pokupe ovako usput... Tako da, možda su njihove šale nekad neprimjerene... Treba znati naći granicu jer njima je sad zanimljivo kad netko kaže nešto što se ne bi trebao i onda svi se smiju, smijulje, a već su prešli granicu. Tako da, treba biti, kad su veći, malo i oprezniji. (...)“ (U5)

Učiteljice navode da su učenicima ponekad smiješne stvari koje su zapravo neprimjerene, a ponekad i ponavljaju stvari koje su negdje čuli, a da zapravo, zbog svoje dobi, ne razumiju što one zapravo znače. Ovdje je također važno postaviti granicu između primjerene i neprimjerene šale.

Učiteljice su govorile i o tome kako se djeca šale na račun drugih učenika, a to nekad prijeđe granicu:

„(...) Kada oni pretjeraju i netko se pronade u toj pošalici, šali, zadiru u osobu koja se pronašla u tome. Pogotovo ako taj učenik javno kaže da mu to smeta, a oni i dalje nastave. Koliko god je humor pozitivna stvar, može to krenuti i u suprotnom smjeru.“ (U7)

„(...) Nažalost, ima neke djece koja imaju crni i uvredljivi humor, ali to je stvarno rijetko. Tad moram reagirati, naravno. Svejedno nastojim to ublažiti, da nije to tako mislio ili mislila, mada je. Ali uče da nije lijepo zezati se ili zafrkavati na taj način.“ (U2)

„(...) Imala sam učenika koji je bio vrlo, vrlo humorističan. Znao je koji puta pretjerati. (...) I humor može prijeći u ono što je negativno. Pravila zapravo odmah dogovorimo u startu, da ne možemo nekoga vrijeđati i povrijediti.“ (U7)

Šala ponekad može prijeći u zadirivanje, ruganje ili čak vrijeđanje. Zato je važno naučiti djecu granicu između šale i ruganja te im ukazati kako šala ne bi smjela povrijediti tuđe osjećaje. Učiteljice to postižu postavljanjem jasnih pravila i naravno razgovorom:

„(...) Vratimo to vrlo brzo na pravi put, samo kažem: 'Razmisli kako bi se ti osjećao.' (...) Svjesni su oni, čim se prekine takav tijek šale, da to nije bilo u redu. Za sada nemamo toga pretjerano. (...) Povremeno pobune ima, ali vrlo brzo kažu: Aha, ne bih se ni ja lijepo osjećao.' Dakle, svjesni su oni da šala može povrijediti.“ (U7)

„(...) Oni su još premali pa nekad taj humor upotrijebe prema svom prijatelju, ali ne na adekvatan način. (...) Mislim da svaki takav problem nakon odmora učitelj treba riješiti, zato što svi mi, i odrasli, ne samo djeca, drugačije prihvaćamo humor ili ga ne shvaćamo kao humor. (...) Ja sam ih naučila da to drugo dijete mora reći: 'Nemoj mi to govoriti, to me smeta, ne osjećam se ugodno.' Dakle, čak smo naučili i to, da kad netko misli da se šali, a nekom drugom to smeta, da to otvoreno kaže. Uglavnom su sad već naučili da poštuju mišljenje svog prijatelja i ako ga to smeta, onda se oni tu i povuku. Naravno da ima i onih koji to još nisu usvojili, ali onda razgovaramo svi zajedno. Oni nekad kažu:

'Učiteljice, meni je to smiješno, zašto njemu nije?' Onda naravno moramo porazgovarati o tome da nismo svi isti i da ne prihvaćamo svi jednako humor i to moramo poštivati. "
(U8)

U svom odgovoru učiteljica ističe kako je važno s djecom razgovarati o tome da ne prihvaćaju svi šalu na jednak način. Ono što je nekome smiješno, drugoga može povrijediti i to se mora uzeti u obzir prije nego što se nešto izgovori. Učiteljica također potiče učenike da otvoreno kažu ako ih nečiji humor vrijeđa ili im smeta na bilo koji način. Koliko je važno kod djece osvijestiti da uvažavaju tuđe osjećaje, toliko je važno naučiti ih da izraze vlastite i na prihvatljiv se način zauzmu za sebe.

Jedna učiteljica smatra negativnim ako se dijete pretjerano šali na vlastiti račun jer se takvo dijete na kraju često povuče u sebe:

„(...) Dijete koje u cijelom tom humoru samo sebe daje, o sebi govori, isto mislim da baš i nije dobro, prije se povuče. (...) Treba naći neku sredinu, a to je dosta teško. Njima je jako teško, a i mi odrasli znamo koji puta pretjerati.“ (U7)

Jedna je učiteljica spomenula konkretan primjer humora u prisutnog u lektiri, odnosno u stripu „Durica“. Takav tip humora učenici vole, no nije uvijek primjereno da ga oponašaju:

„(...) Imali smo baš prošli tjedan za lektiru Duricu i Bibija. To su kratke priče u kojima ima dosta situacija koje baš i nisu primjerene, tipa da jedan drugog udare ili si kažu neku ružnu riječ i slično. (...) Naravno, oni se smiju i ja se smijem, to su između ostalog smiješne situacije... Ali ne možemo niti u takvim situacijama dozvoliti da je to nešto što je sasvim u redu i da takvo ponašanje nastave i dalje, jer oni su tome skloni, pogotovo djeca s kojom imamo malo problem u ponašanju. Uvijek je tu pitanje: 'Aha, kad se mi potučemo ili si nešto prosto kažemo, onda ste vi na nas ljuti, a pogledajte, to čak piše u stripu.' Treba naći mjeru i ukazati im što je smiješno, što nije smiješno, na koji način bismo takve situacije mogli riješiti drugačije. Strip o Durici je primjer stripa kojeg djeca obožavaju upravo zato što je njima blizak, tu ima jako puno humora, ali ima i nezgodnih situacija i onda je jako bitno pripremiti se za sat i ne dozvoliti da poruka tog stripa bude da je to u redu. Ono što je možda neprimjereno ponašanje, oni smatraju humorom. Mi moramo biti ti koji ćemo pronaći granicu, što je humor, gdje on počinje, a gdje završava

(...) da im damo mogućnost rješavanja situacije na neki drugi, možda primjereniji način.“ (U1)

U stripu „Durica“ prisutne su brojne smiješne, ali i neprimjerene situacije gdje se likovi vrijeđaju ili udaraju. Iako je ovo duhovit strip, namijenjen djeci te dobi, djeca ponekad ne razumiju da nije dobro oponašati sve što vide ili čuju. Zato im treba objasniti kako primjereno reagirati i pružiti im prihvatljivu alternativu rješavanja određene situacije, a koja ne uključuje nasilje, vrijeđanje ili drugo neprimjereno ponašanje.

9.6. Smatrate li da vas je vaše obrazovanje/stručno usavršavanje pripremlilo na prikladno korištenje humora u nastavi?

Cilj ovog pitanja bio je utvrditi kako su učiteljice naučile primjereno koristiti humor u nastavi, odnosno jesu li to naučile kroz fakultetsko obrazovanje ili stručno usavršavanje tijekom rada. Također se željelo saznati jesu ikada prisustvovala edukaciji, radionici ili predavanju o humoru koje je organizirala škola. Ako ih obrazovanje niti stručno usavršavanje nije pripremlilo na primjereno korištenje humora u nastavi, na koji način su to savladale – samoinicijativnim traženjem različitih materijala, čitanjem i educiranjem, učenjem kroz praksu, oslanjanjem na vlastiti unutarnji osjećaj ili na neki drugi način?

Na pitanje „Smatrate li da vas je vaše obrazovanje ili stručno usavršavanje pripremlilo na primjereno korištenje humora u nastavi?“ odgovorile su sljedeće:

„Dosta teško pitanje. Usavršavam se što je više moguće, imamo jako puno usavršavanja i mislim da je premalo upravo tog humora koji se primjenjuje u usavršavanju da bi nam se pružila prilika da vidimo nešto na humorističan način, kako se nešto obrađuje i kako se radi na nastavi. Naučila sam to samoinicijativno, kroz praksu, nekako kroz taj odnos s djecom koji uspostavljam. Volim djecu i volim kad su djeca raspoložena, kad su vesela i kad s veseljem to gradivo nekako primjenjuju i odrađuju zajednički.“ (U3)

„Ne, ne sjećam se da smo ikad imali stručno usavršavanje, neku temu, bilo što, ni na faksu, da se bilo što spomenulo. (...)“ (U5)

„Ne znam, moguće je da je netko negdje imao neko predavanje o humoru, ali mi nismo obaviješteni ili nismo znali da se to održava, tako da, nažalost, ne. To je nešto što vam dođe prirodno, velik dio osobnosti, ali i ovako kroz rad, zapravo više nekakvo iskustvo.“ (U4)

„Više moje iskustvo, nego neka edukacija ili nešto slično jer ja se ne sjećam da sam prisustvovala ijednoj edukaciji... znači više iskustvo. Rad s djecom godinama onda stvara takvo iskustvo koje ti govori što možeš, a što ne možeš s djecom, na koji način se šaliti.“ (U6)

„Davno je bilo moje obrazovanje. Obrazovanje kao obrazovanje, ne. Nekako sama djeca, ja bih to najviše pripisala djeci. Mogu se ja educirati i educiram se i to mi je dužnost, ali nekako, sama djeca vuku. Postepeno sam usvajala da je u razredu bolje kada koristimo humor. Nije da sam se posebno educirala. Kažem, nisam baš osoba koja voli puno pričati, ali u razredu da, jer su mi na prvom mjestu oni, njih vidim prvo, a ostalo... Znači najviše kroz iskustvo, jer dok smo na faksu bili, to je bilo strogo. Tada mi nije ni na pamet palo da se našalim od straha je l' ću sve stići. Tako da, ovo je ipak opuštenije... iskustvo.“ (U7)

Iz ovih odgovora moguće je zaključiti da su učiteljice naučile primjereno koristiti humor većinom kroz praksu, usvojile su tu vještinu kroz iskustvo rada s djecom. Neke od njih također napominju kako je humor dio osobnosti i potrebno je imati ga u sebi. Prirodno su kroz godine rada s djecom naučile kako se šaliti te kako na primjeren način implementirati humor u svoje poučavanje.

Dvije su se učiteljice prisjetile kako su tijekom fakultetskog obrazovanja čule ponešto o humoru, no ipak su većinom samostalno naučile kako ga uključiti u nastavu:

„ (...) Na fakultetu, sada pokojni profesor Matijević je izdao jednu knjigu 'Humor u nastavi' i tada sam to proučavala kao student. To mi je kao studentu ostalo u sjećaju. (...) Naučila sam samoinicijativno, inače sam vedrog duha, volim se šaliti, pa čak i na vlastiti račun. Pa onda kroz svoju djecu doma, kroz druženja s prijateljima...“ (U8)

„Ja sam dva puta išla na fakultet, drugi put sam išla na dodiplomski studij na Učiteljskom jer je bio dvogodišnji, a onda te '99. je bio četverogodišnji... Tada jesam, tada smo čuli puno tih ideja. Mada, inače sam ja taj tip, imam to u sebi otkad znam za sebe. Ja sam uvijek nasmijavala ljude, pričala viceve, šalila se, zezala, prvo sa sobom samom, a i s drugima. Tako da imam to u sebi.“ (U2)

Jedna učiteljica navodi da je polazila seminare dramske kulture koji su joj pomogli pri implementaciji humora:

„(...) Bila sam puno na seminarima iz dramske kulture, ZKM, jer radim to s djecom i kroz te seminare, naravno da je tu postojao humor. Ali baš direktno – kako da učitelj koristi humor u nastavi – ne, nisam bila na takvoj edukaciji. Rado bih otišla.“ (U8)

Samo je jedna učiteljica prisustvovala edukaciji na kojoj se direktno govorilo o korištenju humora u nastavi:

„Ustvari sam to naučila samostalno, makar sam prisustvovala jednoj online edukaciji baš na temu humora u nastavi. Bila je kratka, u trajanju od školskog sata. Mislim da bi možda čak trebalo više educirati. Mislim da je na toj edukaciji više-manje bilo rečeno ono čime se mi u biti svi koristimo, a možda ne bi bilo loše da se pripremi neka edukacija koja bi na konkretniji način sugerirala na koji način još možemo koristiti humor, bez obzira o kojem se predmetu radi, o kojoj se situaciji radi, gdje naći granicu, ima li te granice. Da skratim, mislim da smo nedostavno o tome educirani. Više se govori o nekim drugim temama. Mislim da se o toj temi definitivno premalo govori na edukacijama učitelja.“ (U1)

Učiteljici je postavljeno dodatno pitanje „Jeste li tu edukaciju pronašli samostalno ili vas je na nju uputila škola?“ te je dobiven odgovor:

„Samostalno sam je pronašla. Učitelji imaju pristup svim stručnim skupovima na Agenciji za odgoj i obrazovanje i na sustavu EMA. Mislim da je ta edukacija bila na EMA-i. Oni imaju ponuđeno dosta zanimljivih tema. Osim toga, slušamo edukacije izdavačkih kuća, najčešće Alphe i Školske knjige. One vrlo često organiziraju online predavanja kojima se može pristupiti, a možemo ih i retrogradno pogledati ako smo tada u školi. Može biti čak da je jedna od tih izdavačkih kuća organizirala to predavanje o humoru. Uglavnom, ponuđeno nam je na stranicama koje sam rekla, ali to je nešto što nije obavezno i na svakom je učitelju da odredi koju temu želi slušati, koliko učestalo, tako da ustvari sami si to određujemo, osim županijskih stručnih vijeća na kojima smo obvezni sudjelovati nekoliko puta godišnje.“ (U1)

Iz ovoga, ali i ostalih prethodno navedenih odgovora vidi se kako gotovo da i nema edukacija na kojima bi učitelji mogli naučiti kako primjereno koristiti humor u nastavi. Konkretnih primjera i savjeta je malo te se učitelji uglavnom oslanjaju na vlastito iskustvo i na unutarnji osjećaj koji im govori što je u radu s djecom prihvatljivo, a što ne. Budući

da ispitanice nikada nisu imale priliku sudjelovati na edukacijama ili radionicama o humoru koje bi organizirala škola, postavljeno im je pitanje bi li voljele sudjelovati na takvoj edukaciji kada bi postojala. Odgovori su bili mahom pozitivni:

„Edukacije na temu humora u nastavi bile bi dobrodošle, na način, ne samo da ih učitelj sam pronalazi, nego da se ukomponiraju i u redovna predavanja gdje smo svi najčešće obavezni biti.“ (U1)

„Naravno da bih. Vrlo rado bih pohađala takvu edukaciju.“ (U3)

„Da. Voljela bih pohađati takvu edukaciju.“ (U6)

„Na sve edukacije idem, tako da meni to apsolutno ne pretpostavljam problem, a ovakva bi mi možda bila i zanimljivija.“ (U7)

Samo je jedna učiteljica rekla da vjerojatno ne bi pohađala takvu edukaciju:

„90% sam uvjeren da ne bih jer prvo, ja sam pred mirovinu, drugo, imam to u sebi i onda takve edukacije meni osobno ne trebaju, mogu ja nekoga educirati.“ (U2)

Iz ovih je odgovora vidljivo da među učiteljicama postoji interes za edukacije o humoru, no takvih edukacija manjka kad je riječ o obveznim stručnim usavršavanjima, a pogotovo kad je riječ o edukacijama koje bi organizirala škola. Budući da bi takva edukacija učiteljicama bila korisna i zanimljiva, bilo bi poželjno organizirati više takvih edukacija, radionica, seminara.

9.7. Oklijevate li ikada u korištenju humora u nastavi i ako da, koji su razlozi za to?

Cilj posljednjeg pitanja bio je saznati oklijevaju li učiteljice ikada u korištenju humora, odnosno, koriste li iz nekog razloga humor manje nego što bi željele, nailaze li na neke prepreke koje ih sprječavaju u upotrebi humora i koje su to prepreke.

Dobiveni su sljedeći odgovori:

„Uglavnom ne. Što mi padne na pamet i čega se sjetim, odmah im to moram reći jer ih volim nasmijati, zato što onda i samu sebe razvedrim. Znači, ne oklijevam.“ (U2)

„Iskreno, ne, zato što to nekako dođe prirodno, spontano i ako je situacija takva, jednostavno se dogodi. Mislím da previše planirani humor možda nije tako dobar kao

spontani, prirodni humor. Ovisi o situaciji u razredu, već znamo na što će se oni nasmijati, što je njima smiješno.“ (U4)

„(...) Mislim da nema oklijevanja u korištenju humora. Mi smo odrasli, znamo točno granice, nije sad da idem ispričati bilo što smiješno, kao recimo djeca koja ne znaju. Mi znamo točno što bi bilo primjereno za taj razred, a što ne. Jednostavno dođe spontano.“ (U5)

„Ne oklijevam jer ja uvijek procijenim. To je valjda to iskustvo, godine rada s djecom. Jednostavno samo od sebe dođe da se našalim ili ispričam anegdotu, neku smiješnu situaciju u kojoj sam se našla da njih otvorim, pridobijem. Tako da ne oklijevam, nego nastojim pronaći primjeren trenutak kad ću upotrijebiti humor. Nekad dođe i spontano.“ (U6)

„Ne, nikada. Uvijek sam za to, i u razredu, van razreda, uvijek. Ne oklijevam, volim dobru šalu.“ (U7)

Iz ovih je odgovora vidljivo da učiteljice uglavnom ne oklijevaju u korištenju humora. Kroz iskustvo su naučile prepoznati primjeren trenutak za korištenje humora te do humora često dolazi spontano. S učenicima dijele šale i anegdote. Znaju prepoznati na koji način se mogu šaliti s djecom i kakav će humor biti dobro prihvaćen.

Jedna je učiteljica podijelila da u nekim situacijama ipak oklijeva u korištenju humora:

„Uglavnom ne, ali nekada i da, ako vidim da se u razredu dogodila neka situacija koja zahtjeva ozbiljnost. (...) Nastojim onda pretjerano ne ulaziti u humor jer onda oni i te situacije malo neozbiljnije shvaćaju, nego inače. Korištenje humora u nastavi je po meni nužno, ali treba biti jako oprezan u kojim situacijama jer ako u neku ozbiljniju situaciju ubacimo humor, to može smanjiti ozbiljnost te situacije.“ (U1)

9.8. Završna razmatranja učiteljica

Za kraj, učiteljicama je postavljeno još jedno pitanje: „Imate li još nešto za reći na ovu temu?“ Tim je pitanjem ostavljen prostor ispitanicama da podijele svoja zaključna razmatranja, da se dotaknu nečega što nije bilo obuhvaćeno pitanjima ili čega se ranije nisu sjetile.

Od nekoliko učiteljica dobiveni su sljedeći odgovori:

„(...) Možda da se pazi kod izrade udžbenika, da se malo više gleda na neke tekstove koji su njima bliži, odnosno, u kojima ima ponešto humora. To se ne odnosi samo na hrvatski. Moglo bi se to napraviti i u matematici, u nekim zadacima riječima i u prirodi i društvu. Rekla bih da o nama učiteljima ovisi koliko ćemo humora unositi u rad s djecom jer nam udžbenici koje koristimo ne daju pretjerane mogućnosti. Ipak sve ovisi o nama učiteljima, a ne bi bilo zgorega da nam se malo i olakša. Onda bismo bili malo sigurniji i slobodniji, jer obično se smatra da, ako je nešto u udžbeniku, to je iščitalo masu stručnjaka i ako oni svi smatraju da je to u redu, onda ja znam da ne idem krivim smjerom, da ne pretjerujem u tome, jer evidentno je da humora u nastavi djeci treba i rekla bih čak nedostaje.“ (U1)

Učiteljica smatra da bi se kod izrade udžbenika trebalo koristiti više tekstova koji imaju dozu humora, kao i uključiti takve sadržaje u udžbenike ostalih nastavnih predmeta, a ne samo u udžbenike hrvatskog jezika. Takvi bi sadržaji učiteljima olakšali unošenje humora u nastavu te bi im bilo lakše odrediti pravu mjeru humora na satu.

„(...) Ako se šalimo, trebamo znati način na koji ćemo se šaliti, da nikad šalom niti humorom ne povrijedimo nečije osjećaje. (...) Kad djecu upoznamo, znamo s kime se na koji način možemo šaliti. Treba misliti na to da nikoga ne povrijedimo našim humorom i onime što ćemo reći u razredu.“ (U6)

Druga je učiteljica za kraj naglasila da pri korištenju humora potrebno uzeti u obzir tuđe osjećaje kako djeca ne bi bila povrijeđena. Ovo je posebice važno ako se učitelj šali na račun učenika jer takva šala uvijek mora biti dobronamjerna i u njoj se ne smije pretjerivati.

„Htjela bih reći da humora treba biti čim više. I kod učitelja i kod nastavnika od petog do osmog razreda. Oni bi možda trebali ići na edukacije o smijehu. Nije to lako, ne može svatko biti humorističan. To bi se stvarno moglo educirati i učiti jer znamo da je teško biti humorističan tip i izvesti to pred nekim da djeluješ na njega dobro.“ (U2)

„ (...) Mislim da mi učitelji nemamo problem s humorom jer jednostavno djeca sama po sebi, čim uđu u učionicu, izvedu nešto na što se učitelj koji je to izabrao kao poziv nasmije i na to nastane neki štos ili fora, dok u predmetnoj nastavi, mislim da toga nema ili je prisutno vrlo malo, a zapravo bi to djeci koristilo, čak i u 5., 6., 7., i 8. razredu, pa i u srednjoj školi.“ (U8)

Dvije učiteljice smatraju kako je u predmetnoj nastavi manje humora, nego u razrednoj nastavi. Ovo može biti istina s obzirom na to da učitelji razredne nastave predaju sve predmete u istom razredu kroz četiri godine pa razviju bliskiji odnos s djecom, a moguće je i da je takav odnos više prožet humorom. Međutim, budući da učitelji predmetne nastave nisu bili uključeni u ovo istraživanje, to se ne može potvrditi.

10. Rasprava o dobivenim rezultatima

Prvo istraživačko pitanje glasilo je: „**Koliko često učitelji razredne nastave koriste humor u nastavi?**“

Iz dobivenih odgovora moguće je zaključiti kako učiteljice humor koriste svakodnevno ili skoro svakodnevno. U njihovu nastavu redovito je implementiran humor, a on se provlači i kroz slobodnu komunikaciju s učenicima. Humor se često koristi u uvodnom dijelu sata, no provlači se i kroz cijeli sat. Učiteljice koriste humor i ako kod učenika primijete umor, stres ili dosadu kako bi ih opustile i zainteresirale. Sve učiteljice uviđaju prednosti korištenja humora pa je logično što ga često i koriste.

Drugo istraživačko pitanje glasilo je: „**Na koji način učiteljice razredne nastave koriste humor?**“ Cilj je bio doznati neke konkretne primjere korištenja humora, je li humor češće povezan ili nepovezan sa sadržajem nastave, je li češće planiran ili spontan, kao i koriste li učiteljice humor na vlastiti račun te humor na račun učenika.

Iz dobivenih odgovora moguće je zaključiti da učiteljice humor koriste na različite načine. Spomenute su šaljive priče i pjesme, pričanje viceva, korištenje šaljivih fotografija, karikatura i stripova. Kako bi nasmijale učenike i privukle njihovu pažnju, neke učiteljice promijene naglasak prilikom čitanja teksta po ulogama. Nekima se humor pokazao kao odličan način da učenicima ukažu na pogrešku, bez da im spuste samopouzdanje. Što se tiče povezanosti humora sa sadržajem nastave, zastupljen je i povezan i nepovezan humor, ovisno o situaciji. Humor se vrlo često veže uz nastavne sadržaje, bilo da se radi o šaljivom tekstu i drugim nastavnim materijalima, bilo da se učiteljica nadoveže nekom šalom na temu o kojoj govori. Ako u nastavnim sadržajima nije zastupljen humor, a učiteljice primijete da bi učenike trebalo dodatno zainteresirati, ponekad im postavljaju pitanje kojim traže njihovo mišljenje, što često otvara prostor za duhovit odgovor učenika. Naravno, prisutan je i humor nepovezan uz nastavne sadržaje, kao što su šale i anegdote kojima se nastoji poboljšati atmosfera u razredu. Do humora dolazi uglavnom spontano

jer, kako navode ispitanice, teško je ostvariti sve planirano kada se radi s djecom. Djeca su zapravo u središtu sata pa se učiteljice prilagode njihovim potrebama. Ako primijete umor i nezainteresiranost, često će spontano posegnuti za nekim oblikom humora. Ipak, navedeni su i neki primjeri planiranog humora, poput organizirane aktivnosti petnaestominutnog pričanja viceva, pripremljenog šaljivog uvoda u interpretaciju duhovite pjesme, korištenja duhovitih fotografija i karikatura kako bi se djeci približila određena tema. Uglavnom su prisutne i šale na račun učiteljica i šale na račun učenika, a kad se šale s učenicima, učiteljice uvijek paze da ne povrijede njihove osjećaje.

Treće istraživačko pitanje glasilo je: „**Primjećuju li učiteljice pozitivne učinke humora i koje?**“ Cilj je bio saznati primjećuju li učiteljice pozitivne učinke humora na različite aspekte nastave: razredno ozračje, učenje učenika i rezultate ispita.

Iz dobivenih odgovora može se zaključiti da učiteljice primjećuju pozitivan utjecaj humora na razredno ozračje i na učenje učenika, dok su se kod utjecaja na rezultate ispita odgovori razlikovali. Dok neke učiteljice smatraju da humor i ovdje ima pozitivan utjecaj, druge ga u ispitnoj situaciji izbjegavaju koristiti.

Kada je riječ o razrednom ozračju, učiteljice primjećuju da im humor pomaže u stvaranju toplog i bliskog odnosa s učenicima. Takav je odnos od velike važnosti jer djeca velik dio dana provode u školi, a uz to ih najčešće četiri godine poučava ista učiteljica. Kako bi se u školi dobro osjećala, važno je da imaju pozitivan odnos sa svojom učiteljicom. Učiteljice navode kako im humor pomaže stvoriti opušteniju atmosferu na satu. Djeca vole kad se u nastavni sat unese humor i dobro ga prihvaćaju. Često i nakon sata nastavljaju međusobnu komunikaciju u humorističnom tonu iz čega se vidi da im takav pristup godi. Budući da se učiteljice kroz humor povezuju sa svojim učenicima, između njih se stvara odnos pun povjerenja. Djeca se često povjeravaju učiteljicama jer ih smatraju pristupačnima. Učiteljici koja se zna našaliti, djeca se lakše otvaraju, pitaju za pomoć i govore o svojim problemima.

Kada je riječ o učenju, učiteljice i ovdje primjećuju pozitivne učinke humora. To se najviše odnosi na pridobivanje pažnje, poticanje interesa i aktivnosti kod djece te povećanje motivacije za rad. Učiteljice smatraju da, ako učenicima približe sadržaje na duhovit način, oni će ih lakše usvojiti. Kada je nešto izrečeno na duhovit način, to je onda upečatljivije pa učenici takav sadržaj lakše pamte. Kada kod kuće isti sadržaj pročitaju u

udžbeniku, to ih asocira na šalu ili dosjetku izrečenu na satu i na taj način im je lakše prisjetiti se što su naučili. U opuštenijoj atmosferi, stvorenoj pomoću humora, učenici će biti skloniji javiti se na satu, izreći svoje mišljenje, postaviti pitanje i općenito će biti aktivniji i motiviraniji. Učenici također bolje prihvaćaju ono što im učiteljica govori ako u njezinom obraćanju postoji doza humora. Kao što je već spomenuto, učiteljice pomoću humora djeci ukazuju na pogreške. Tako je veća vjerojatnost da će djeca zapamtiti gdje su pogriješila, a u isto vrijeme neće tu pogrešku doživjeti kao nešto veliko i strašno, nego kao nešto što se svima ponekad događa i može se ispraviti.

Kada je riječ o rezultatima ispita, dobiveni podaci se razlikuju. Dok neke učiteljice povremeno koriste humor prije ispitne situacije, najčešće kroz šalu ili dosjetku, druge izbjegavaju bilo kakvu upotrebu humora prije ili u tijeku ispita. Učiteljice koje koriste humor navode kako on pomaže djeci da se opuste prije ispita. Ovo može pozitivno djelovati na same rezultate jer je djeci zasigurno lakše razmišljati i prisjećati se naučenog ako se prije ispita smanji razina stresa koju osjećaju. Ostale učiteljice pak navode kako ne koriste humor u ispitnim situacijama jer bi to omelo koncentraciju učenika i prouzročilo lošije rezultate. Budući da djeca imaju slabiju koncentraciju od odraslih, lakše ih je omesti. S obzirom na to da u razredima ima i djece s poteškoćama, a nekoj od njih je od velike važnosti imati potpuni mir i koncentraciju svih 45 minuta, digresija u vidu humora uzrokovala bi lošije rezultate ispita.

Četvrto istraživačko pitanje glasilu je: „**Primjećuju li učiteljice rizike u korištenju humora i koje?**“ Cilj je bio saznati jesu li učiteljice primijetile negativan učinak humora na bilo koji prethodno spomenuti aspekt nastave, odnosno primjećuju li rizike koji dolaze s upotrebom humora.

Dobiveni odgovori uglavnom su se ticali (ne)primjerenosti učeničkih šala i međusobnog zadirkivanja. Učenici ponekad od učiteljica traže dozvolu da ispričaju vic, što im one često dopuštaju. Učenici vole pokazati da znaju ispričati dobar vic i tako nasmijati svoje prijatelje, međutim nisu svi vicevi primjereni, pa tako učiteljice ponekad imaju dozu opreza. Učenicima je često smiješno kad netko kaže nešto što ne bi trebao pa to izazove smijeh u razredu, a tada učiteljice moraju reagirati. Također, učenici ponekad prepričavaju viceve koje su čuli od drugih, a da nisu svjesni skrivenog značenja u njima. Još jedan problem je kad učenici imaju crni i uvredljivi humor.

Problem je i kada humor prijeđe u zadirkivanje i ismijavanje drugog djeteta. U svojoj dobi, učenici često ne znaju prepoznati gdje počinje, a gdje završava šala pa im učiteljica mora pomoći u postavljanju granica. Važno je objasniti im da humor nikada ne bi trebao povrijediti tuđe osjećaje. Kada djeca humorom prijeđu granicu i počnu ismijavati drugog učenika, učiteljice ih često pitaju kako bi se oni osjećali da su na njegovom mjestu. Vrlo brzo djeca shvate da su pogriješila i da je njihova šala bila previše gruba. U nekim slučajevima, djeca ne razumiju zašto je drugom djetetu uvredljivo ono što je njima smiješno. Tada im učiteljice objasne da svatko na različit način doživljava humor i da se tuđi osjećaji moraju poštovati. Neke učiteljice naglasile su i da potiču učenike da otvoreno kažu ako im nečija šala smeta. Na taj način djecu uče otvorenoj komunikaciji i empatiji.

Jedna je učiteljica spomenula i prisutnost neprimjerenih ponašanja u nastavnom sadržaju, konkretnije u stripu. Duhoviti sadržaji ponekad u sebi imaju i nešto nepoželjnog ponašanja, npr. likovi se potuku ili se vrijeđaju. Iako je namjena tog sadržaja da djecu nasmije i zabavi, ona to ponekad koriste kao opravdanje za svoje neprimjereno ponašanje. Zato je potrebno dobro se pripremiti za sat i obratiti pozornost na to što će djeca naučiti iz tog sadržaja. Djeci je važno objasniti da ih neko ponašanje koje vide u stripu, crtanom filmu ili priči može nasmijati, ali to ne znači da je svako takvo ponašanje primjereno u stvarnosti. Pouka takvog sadržaja ne bi smjela biti da je neprimjereno ponašanje u redu, no učitelji su toga svjesni pa u skladu s time i planiraju nastavni sat.

Peto istraživačko pitanje glasilo je: „**Smatraju li učiteljice da posjeduju potrebne vještine za primjereno korištenje humora u nastavi?**“ Željelo se doznati smatraju li učiteljice da ih je njihovo obrazovanje ili stručno usavršavanje pripremio na primjereno korištenje humora, ako nije, na koji su način to naučile te oklijevaju li ikada iz bilo kojeg razloga u korištenju humora.

Samo dvije učiteljice navode da su tijekom fakultetskog obrazovanja čule ponešto o humoru, a samo jedna učiteljica rekla je da je pohađala online edukaciju o humoru. Tu je edukaciju pronašla samostalno. Ostale učiteljice izjavile su da nikada nisu pohađale obavezno stručno usavršavanje na temu humora u nastavi, niti im je škola ikada organizirala edukaciju, radionicu ili predavanje na tu temu. Većina učiteljica smatra da takvih edukacija zaista manjka i da bi bile dobrodošle. Sve osim jedne, navele su da bi

rado pohađale edukaciju o korištenju humora te da bi im takva edukacija bila zanimljiva i korisna.

Usprkos tome što ih obrazovanje niti usavršavanje uglavnom nije pripremlilo na korištenje humora u nastavi, sve su učiteljice navele da su to naučile kroz iskustvo. Kroz godine rada s djecom naučile su prepoznati primjeren način i primjeren trenutak da upotrijebe humor. Neke od njih su navele i da je humor nešto što prirodno imaju u sebi pa im to nije bio nikakav problem. Može se zaključiti da se učiteljice osjećaju samopouzdana u korištenju humora u nastavi te da to rado čine.

Većina učiteljica ne oklijeva u korištenju humora jer su kroz iskustvo naučile prepoznati kada je pravi trenutak za humor, a isto tako dobro poznaju svoje učenike pa znaju kako će prihvatiti šalu. Humor im najčešće dođe prirodno i spontano i ne oklijevaju koristiti ga u nastavi. Ipak, jedna je učiteljica navela da u tome oklijeva kad se radi o nekoj ozbiljnijoj situaciji o kojoj mora razgovarati s djecom. Korištenje humora u takvoj situaciji narušilo bi njezinu ozbiljnost pa tada tome nije sklona.

11. Zaključak

Na temelju provedenog istraživanja može se zaključiti da učitelji razredne nastave imaju vrlo pozitivan stav o humoru u nastavi te da ga učestalo koriste. Glavni razlozi korištenja humora u poučavanju su izgradnja bliskog odnosa s učenicima, stvaranje pozitivnog ozračja, humor kao način motiviranja učenika i pridobivanja njihove pažnje. Učitelji su svjesni brojnih prednosti humora, ali i rizika koje on nosi.

Rezultati istraživanja pokazuju sljedeće: kao odgovor na prvo istraživačko pitanje koje je razmatralo učestalost korištenja humora, može se navesti da učiteljice humor u svom radu koriste svakodnevno ili gotovo svakodnevno.

Kao odgovor na drugo istraživačko pitanje koje se ticalo načina korištenja humora, može se navesti da učiteljice humor implementiraju na različite načine. Najčešće su to šaljive priče i pjesme, stripovi, karikature, fotografije, vicevi i anegdote. Koristi se i humor povezan sa sadržajem nastave i humor nepovezan sa sadržajem. Najčešći primjeri korištenja humora povezanog sa sadržajem nastave odnosili su se na sadržaje iz hrvatskog jezika. Kada se radi o humoru nepovezanom sa sadržajem nastave, ovdje se mogu izdvojiti šale, dosjetke, vicevi i anegdote. Učiteljice ponekad planiraju kako uključiti humor u svoje poučavanje, no do toga ipak najčešće dolazi spontano, u trenutku. Prisutan je i humor na račun učenika, kao i humor na račun učitelja.

Kao odgovor na treće istraživačko pitanje, koje se odnosilo na pozitivne učinke humora, može se navesti da učiteljice primjećuju mnoge pozitivne utjecaje. Kad je riječ o razrednom ozračju, ističe se stvaranje opušteno, poticajne atmosfere te bliskog odnosa s učenicima pomoću humora. Kad se radi o učenju učenika, ističe se kako učenici bolje uče i usvajaju znanje kad im se sadržaji približe na duhovit način. Kad se radi o utjecaju humora na rezultate ispita, rezultati su podijeljeni. Dok neke učiteljice smatraju da je humor prije ispitne situacije dobrodošao i pozitivno utječe na ispitne rezultate, ostale izbjegavaju koristiti humor prije ili za vrijeme ispitne situacije kako ne bi narušile koncentraciju učenika.

Kao odgovor na četvrto istraživačko pitanje o rizicima korištenja humora, može se navesti da su učitelji svjesni rizika i potencijalnih negativnih posljedica humora. Ovo se uglavnom odnosi na učenički humor, odnosno, na situacije u kojima učenici pretjeraju pa njihova šala prijeđe u ismijavanje drugog djeteta ili pak iskazuju neprimjeren humor.

Osim toga, učitelji su svjesni da čak i u duhovitim nastavnim sadržajima poput stripova ponekad može biti neprimjerenog ponašanja likova koje djeca onda oponašaju. Učiteljice takve probleme rješavaju razgovorom, postavljanjem granica i pravila. Kod djece nastoje osvijestiti da ne prihvaćaju svi humor na jednak način i da trebaju paziti da svojim humorom nekoga ne povrijede.

Kao odgovor na peto istraživačko pitanje kojim se željelo saznati posjeduju li učitelji vještine potrebne za primjereno korištenje humora, može se navesti da se učiteljice osjećaju samopouzdana i kompetentno koristeći humor u svom poučavanju. Većinu učiteljica fakultetsko obrazovanje nije pripremio na primjereno korištenje humora, a samo je jedna učiteljica tijekom rada pohađala neobaveznu online edukaciju o humoru. Može se zaključiti da edukacija o humoru u nastavi svakako manjka, no učiteljice su kroz iskustvo naučile kada je pravi trenutak za humor i na koji način ga koristiti s djecom. Iako smatraju da su na temelju svog iskustva kompetentne za primjereno korištenje humora u nastavi, gotovo sve bi učiteljice rado pohađale edukaciju na tu temu kako bi se dodatno informirale.

Na temelju svega navedenog, može se zaključiti da je humor vrlo prisutan u razrednoj nastavi na radost učenika i učitelja. Prednosti humora su brojne, no potrebno je biti svjestan rizika koji dolaze s njegovim korištenjem. Ipak, ti rizici nipošto nisu razlog da se humor prestane koristiti. Ono što je važno jest pronaći pravu mjeru i način, a to učiteljice iz provedenog istraživanja, čini se, uspješno rade. Na temelju rezultata istraživanja može se izdvojiti nekoliko stvari. Iako je humor djelomice nešto što nam je urođeno te dolazi spontano i prirodno, edukacije na temu primjerenog korištenja humora u nastavi bile bi dobrodošle i kod učitelja izazvale interes. Međutim, tih edukacija ima vrlo malo ili barem učitelji nisu dovoljno upoznati s njima. Ovo se može shvatiti kao poziv stručnjacima za organizaciju više takvih edukacija, kao i poziv školama da za svoje učitelje pripreme radionice na temu humora u nastavi.

Također, u odgovorima učiteljica može se primijetiti da bi bilo korisno kad bi udžbenici sadržavali više duhovitih sadržaja. Trenutno su oni najviše prisutni u udžbenicima hrvatskog jezika, no nema razloga da ih se ne uvrsti i u udžbenike ostalih predmeta poput matematike ili prirode i društva. Prisutnost većeg broja takvih sadržaja ohrabrilu bi i one učitelje koji možda oklijevaju na češće korištenje humora u nastavi.

Na kraju, potrebno je navesti i ograničenja provedenog istraživanja. Uzorak se sastojao od osam učiteljica razredne nastave jedne osnovne škole. Kad bi uzorak bio veći, vjerojatno bi se dobile još potpunije informacije i dublje razumijevanje teme. Budući da je u pitanju bio intervju, uvijek treba uzeti u obzir da se ispitanice u trenutku razgovora možda nisu uspjele sjetiti svega što su htjele podijeliti.

Kao prijedlog za buduća istraživanja može se navesti ispitivanje stavova i mišljenja učitelja predmetne nastave o korištenju humora, kao i usporedba stavova razrednih i predmetnih učitelja. Tako bi se moglo utvrditi razlikuju li se i koliko njihovi stavovi i praksa korištenja humora u nastavi.

12. Literatura

Ambruš, N. (2016). Obilježja humora u nastavi primarnog obrazovanja (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:448523>

Bekelja Wanzer, M., Bainbridge Frymier, A., Wojtaszczyk, A. M., & Smith, T. (2006). Appropriate and inappropriate uses of humor by teachers. *Communication education, 55*(2), 178-196.

Bieg, S., Grassinger, R., & Dresel, M. (2019). Teacher humor: Longitudinal effects on students' emotions. *European Journal of Psychology of Education, 34*, 517-534.

Bilopavlović, T. i sur. (1993) Dosadno mi je – što da radim: Priručnik za razvijanje dječje kreativnosti. Zagreb: Školska knjiga.

Bolkan, S., Griffin, D. J., & Goodboy, A. K. (2018). Humor in the classroom: the effects of integrated humor on student learning. *Communication Education, 67*(2), 144-164.

Bošnjak, B. (1997) Drugo lice škole: Istraživanje razredno - nastavnoga ozračja. Zagreb: Alinea

Božić, B. (2015). STVARNO I POŽELJNO RAZREDNO OZRAČJE U OSNOVNOJ ŠKOLI. *Život i škola, LXI* (1), 93-100. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/152311>

Bryant, J., Comisky, P. W., Crane, J. S., & Zillmann, D. (1980). Relationship between college teachers' use of humor in the classroom and students' evaluations of their teachers. *Journal of educational psychology, 72*(4), 511.

Dramac, I. (2014) Humor kao metodološki instrumentarij u poučavanju (diplomski rad), Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Dramac, I., & Lazzarich, M. (2016). Smiješna strana obrazovanja–humor u poučavanju. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, 62*(3), 87-96.

- Frymier, A. B., Wanzer, M. B., & Wojtaszczyk, A. M. (2008). Assessing students' perceptions of inappropriate and appropriate teacher humor. *Communication education, 57*(2), 266-288.
- Garner, R. L. (2006). Humor in pedagogy: How ha-ha can lead to aha!. *College teaching, 54*(1), 177-180.
- Gorham, J., & Christophel, D. M. (1990). The relationship of teachers' use of humor in the classroom to immediacy and student learning. *Communication education, 39*(1), 46-62.
- Hrebac Hlobik, M., & Pavlin-Bernardić, N. (2014). Utjecaj humora na učinak u rješavanju problemskih matematičkih zadataka i anksioznost. *Klinička psihologija, 7*(1-2), 23-38.
- humor. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.
- Jeder, D. (2015). Implications of using humor in the classroom. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 180*, 828-833.
- Korobkin, D. (1988). Humor in the classroom: Considerations and strategies. *College teaching, 36*(4), 154-158.
- Kryiacou, C. (1995) Temeljna nastavna umijeća. Zagreb: Educa.
- Lazzarich, M. (2013). Humor i empatija stripa kao metodološki instrumentarij u poučavanju. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje, 15*(1), 153-190.
- Lovorn, M. G. (2008). Humor in the home and in the classroom: The benefits of laughing while we learn. *Journal of Education and Human Development, 2*(1).
- Majcen, F. (2018). STAVOVI I MIŠLJENJA UČITELJA I STUDENATA UČITELJSKOG FAKULTETA O HUMORU U RAZREDNOJ NASTAVI (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:705394>
- Martin, R. A., & Ford, T. (2006). The psychology of humor. Burlington, MA: Elsevier.

- Matijević, M. (1994) *Humor u nastavi: Pedagoška i metodička analiza*. Zagreb: UNA-MTV.
- McGhee, P. E., & Pistolessi, E. (1979). *Humor: Its origin and development*. San Francisco: WH Freeman.
- Mrazovac, M. (2021). Humor u nastavi stranoga jezika. *Strani jezici: časopis za primijenjenu lingvistiku*, 50(2), 267-278.
- Novak A. (2016). Povezanost učiteljskog optimizma/pesimizma i samopoštovanja s uporabom humora u nastavi
- Paul E. McGhee PhD (1989) Chapter 5: The Contribution of Humor to Children's Social Development, *Journal of Children in Contemporary Society*, 20:1-2, 119-134.
- Pavlin-Bernardić, i.p.d.s.N. (2022). ZAŠTO JE HUMOR UČITELJA BITAN?. *Varaždinski učitelj*, 5 (9), 49-54. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/271804>
- Şahin, A. (2021). Humor use in school settings: The perceptions of teachers. *SAGE Open*, 11(2), 21582440211022691.
- Stuart, W. D., & Rosenfeld, L. B. (1994). Student perceptions of teacher humor and classroom climate. *Communication Research Reports*, 11(1), 87-97.
- Terry, R. L., & Woods, M. E. (1975). Effects of humor on the test performance of elementary school children. *Psychology in the Schools*.
- Tsukawaki, R., Imura, T., Kojima, N., Furukawa, Y., & Ito, K. (2020). The correlation between teachers' humor and class climate: A study targeting primary and secondary school students. *Humor*, 33(3), 405-421.
- Wanzer, M. B., & Frymier, A. B. (1999). The relationship between student perceptions of instructor humor and students' reports of learning.
- Zavec, J. (2014). *Šola in humor* (diplomski rad, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta).

13. Prilozi

13.1. Prilog 1 – protokol intervjua

1. **Smatrate li da je poželjno koristiti humor u poučavanju i zašto?**
2. **Koliko često koristite humor u nastavi?**
3. **Na koje načine koristite humor u nastavi?**
 - Konkretni primjeri?
 - Je li humor češće povezan sa sadržajem nastave, nepovezan sa sadržajem nastave ili spontani humor?
 - Koristite li humor češće planirano ili neplanirano?
 - Koriste li humor na vlastiti račun/humor na račun učenika?
4. **Pozitivni i negativni učinci humora**
 - **Smatrate li da humor utječe na razredno ozračje i na koji način?**
 - Utjecaj humora na odnos između učenika te na odnos učiteljice s učenicima
 - Utjecaj humora na emocije učenika i atmosferu u učionici
 - **Smatrate li da humor utječe na učenje učenika i na koji način?**
 - Utjecaj humora na motivaciju za učenje, interes za nastavni sadržaj, koncentraciju na nastavnom satu, uspješnost u usvajanju gradiva
 - **Smatrate li da humor utječe na rezultate ispita i na koji način?**
5. **Smatrate li da vas je vaše obrazovanje/stručno usavršavanje pripremilo na prikladno korištenje humora u nastavi?**
 - Provode li se u školi ikada edukacije/radionice/seminari na temu korištenja humora u nastavi ili upućuje li ih škola na takve edukacije
 - Ako se ne provode takve edukacije, bi li ih željele pohađati kada bi im bile dostupne
 - Ako ih fakultetsko obrazovanje niti stručno usavršavanje organizirano od strane škole nije pripremilo na korištenje humora u nastavi, na koji način su se pripremile za to
6. **Oklijevate li ikada u korištenju humora u nastavi i ako da, koji su razlozi za to?**
7. **Imate li još nešto za reći na ovu temu?**